

Grov fridskränkning mot barn

Brå – kunskapscentrum för rättsväsendet

Myndigheten Brå verkar för att brottsligheten minskar och tryggheten ökar i samhället. Det gör vi genom att ta fram fakta och sprida kunskap om brottslighet, brottsbekämpning och brottsförebyggande arbete, till i första hand regeringen och myndigheter inom rättsväsendet.

Publikationen finns som pdf på www.bra.se. På begäran kan Brå ta fram ett alternativt format. Frågor om alternativa format skickas till tillgangligt@bra.se

Vid citat eller användande av tabeller, figurer och diagram ska källan Brå anges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovspersonens tillstånd.

urn:nbn:se:bra-1127

© Brottsförebyggande rådet 2023
Utgivare: Brå/ Fou-enheten
Författare: Stina Holmberg
Produktion: Odelius & Co #23-0501

Brottsförebyggande rådet, Box 1386, 111 93 Stockholm
Telefon 08-527 58 400, e-post info@bra.se, www.bra.se

Grov fridskränkning mot barn

Rapport 2023:6

Förord

Generellt sett har föräldrars våld mot barn minskat sedan förbudet mot barnaga infördes. Men det finns fortfarande barn som lever i en miljö där de regelbundet blir misshandlade och hotade av sina föräldrar. Med ambitionen att öka det straffrättsliga skyddet för dem som lever i en relation med upprepat våld, däribland barn, infördes fridskränkingsbrottet år 1998. Antalet anmälningar om grov fridskränkning har varierat från runt 1 500 till cirka 750, men någon närmare studie om dessa brott har aldrig gjorts, varken när det gäller brottens karaktär eller rättsväsendets hantering.

Mot denna bakgrund har Brå haft i uppdrag av regeringen och studera karaktären på dessa anmälningar, hur brottet hanteras av rättsväsendet och vad socialtjänsten gör för att skydda barnet efter anmälan. I uppdraget har även ingått att utifrån liknande frågeställningar studera anmälningar om grov fridskränkning mot vuxna. Med denna rapport avrapporteras uppdraget om grov fridskränkning mot barn. Den andra delrapporten kommer att redovisas den 15 juni 2023.

Rapporten vänder sig, förutom till regeringen, främst till olika delar av rättsväsendet. Men målgruppen är också andra aktörer som har en viktig roll för de aktuella barnen, såsom socialtjänsten och skolan.

Studien har gjorts av forsknings- och utredningsrådet docent Stina Holmberg. Tove Johansson har bidragit med kodningsarbete.

Jur.dr Axel Holmgren och fil.dr Maria Vogel-Andersson, båda vid Stockholms universitet, har vetenskapligt granskat utkast till rapporten och lämnat värdefulla synpunkter. Det är dock Brå som i alla avseenden är ansvarig för innehållet i rapporten.

Stockholm i juni 2023

Matthias Larsson
Generaldirektör

Innehållsförteckning

Förord	5
Sammanfattning	8
Ärendenas karaktär.....	9
Nästan vart fjärde barn tog tillbaka sin anklagelse.....	11
Knappt 10 procent av de anmälda brotten bedömdes vara hedersrelaterade.....	12
Av de anmälda brotten slutredovisades 12 procent som grov fridskränkning.....	13
Brås bedömning.....	15
Inledning.....	17
Studiens frågeställningar.....	18
Metod och material.....	19
Rapportens disposition.....	20
Lagens tillkomst och utvecklingen.....	21
Grov fridskränkning i kriminalstatistiken.....	24
Ärendenas karaktär	28
Barnens medianålder är 10 år	28
Barnen berättar för skolan som anmäler till socialtjänsten.....	29
Brottets karaktär	30
Föräldrarna är oftast födda utomlands	32
Nästan lika vanligt att mammor är misstänkta som pappor	33
Möjliga orsaker till våldet	34
De misstänkta har ofta psykiska och/eller sociala problem	35
Nästan en fjärdedel av barnen tog tillbaka sin anklagelse.....	39
Hedersrelaterade fall	41
Hur vanligt är det att barn utsätts för hedersrelaterat våld?	42
Konsekvenser av hedersrelaterat våld.....	43
Knappt 10 procent av de anmälda brotten bedömdes vara hedersrelaterade.....	43
Målsägarna är flickor i 13–17-årsåldern.....	45
Sammanfattande reflektioner.....	47
Omhändertaganden av socialtjänsten för att skydda barnet.....	48

Ärendenas väg från anmälan till dom	52
Rättsliga förutsättningar	52
Ofta ett omfattande utredningsarbete	53
Fyra av fem ärenden läggs ner	54
För slutredovisning som grov fridskränkning krävs i princip misshandel som underbrott	54
Rättsläget oklart ifråga om hur många gärningar som krävs för grov fridskränkning mot barn	55
Utsatthet för våld vid två tillfällen räcker i praktiken inte för slutredovisning som grov fridskränkning	55
Specifika uppgifter om när våldet ägde rum saknas i nästan två tredjedelar av fallen som slutredovisas	56
Bevisning	58
Högre andel slutredovisade ärenden när brottet var hedersrelaterat	61
Tio procent av de anmälda brotten personupplärdades	62
Åtalen i Brås urval ledde oftast inte till en fällande dom för grov fridskränkning	62
Påföljden vanligen fängelse minst nio månader	63
Domar år 2019	64
Helt friande domar	64
Domar där den misstänkte döms enbart för underbrott	67
Fällande domarna för grov fridskränkning	68
En fjärdedel av domarna överklagades till hovrätten	70
Hovrätternas tolkning av lagen	71
Sammanfattande bedömning av rättsläget	73
Slutdiskussion	75
Skolans viktiga roll för upptäckt	75
Flera möjliga förklaringar till våldet – och olika stödbehov	76
Våld som är direkt relaterat till heder är mindre vanligt	78
Svårt att värdera om socialtjänsten ger tillräckligt skydd och stöd	79
Frågor som rör rättsväsendets arbete	80
Referenser	83

Sammanfattning

För att förstärka de straffrättsliga åtgärderna när någon utsätts för våld i nära relation infördes fridskränkingsbrotten år 1998. Brottskonstruktionen infördes främst med kvinnor i åtanke, men även utsatta barn lyftes fram som en viktig målgrupp när reformen genomfördes.

Brottet innebär att den som begår vissa typer av brottsliga gärningar mot en närstående eller tidigare närstående person ska dömas för *grov fridskränkning* alternativt *grov kvinnofridskränkning*¹ till fängelse i lägst ett och högst sex år, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla.

De brottsliga gärningar som kan ingå i grov fridskränkning är:

- brott mot liv och hälsa
- brott mot frihet och frid
- förtal och grovt förtal
- sexualbrott
- skadegörelse
- överträdelse av kontaktförbud (4 kap. § 4 a brottsbalken).

I praktiken avser de allra flesta anmälda brott upprepad misshandel.

År 2022 gjordes 746 polisanmälningar om grov fridskränkning mot barn; 2021 var antalet anmälningar cirka 1 000. Trots denna inte obetydliga omfattning av anmälningar har brottet grov fridskränkning mot barn fått mycket lite uppmärksamhet sedan lagens tillkomst. De studier om fridskränkingsbrotten som gjorts har främst rört grov kvinnofridskränkning. Mot denna bakgrund har Brå haft regeringens uppdrag att närmare studera karaktären på de anmälningar som rör barn och hur de hanteras av rättsväsendet.² Studien bygger på ett urval av 361 anmälningar från 2019.³ För dessa anmälningar har vi samlat in hela akten med utredningsmaterial från polisen. Från Åklagarmyndigheten har vi sedan samlat in uppgifter om eventuellt åtal och dom. Därutöver har vi studerat samtliga tingsrättsdomar från 2019 som rör grov fridskränkning mot barn (67 domar). Både anmälningarna med tillhörande utredningsmaterial och domarna har kodats utifrån ett kodschema. Därutöver har domskälen i domarna varit föremål för en mer kvalitativ, juridisk analys.

¹ Brottet bedöms som grov kvinnofridskränkning om det begås av en man mot en kvinna som han är gift eller sambo med.

² I uppdraget ingår även att studera grov fridskränkning mot vuxen. Den studien kommer att redovisas den 15 juni 2023.

³ År 2019 valdes för att vi ville undvika att studera "pandemiår", då dessa riskerar att inte ge en representativ bild av vare sig anmälningarna eller rättsväsendets hantering.

Ärendenas karaktär

Det är ungefär lika många flickor som pojkar som är målsägare i ärendena. Åldersmässigt dominerar 7–12 åringar; de utgör hälften av målsägarna. En förklaring till att den åldersgruppen dominerar bland målsägarna skulle kunna vara att barn i den åldern är stora nog att kunna formulera för de vuxna i skolan vad de utsätts för hemma, och samtidigt i en ålder då de fortfarande är mycket beroende av sina föräldrar och bundna av deras regler och beteenden. Tonåringar kanske är något friare i sin relation till föräldrarna och kan därmed skydda sig något bättre från att bli utsatta.

När det finns mer än ett barn i familjen är det vanliga att flera av dem ingår i anmälan. I nästan 60 procent av samtliga ärenden är således mer än ett barn målsägare. Det brukar dock variera i vilken grad de olika syskonen är utsatta för våld, våldet tycks sällan riktas mot de allra minsta.

I vart femte ärende framkommer det att även mamman är målsägare i ett parallellt ärende om grov kvinnofridskränkning där barnens pappa är den misstänkte. Den faktiska andelen där barnen berättar att även deras mamma utsätts för våld, är dock högre. Det förekommer i fler fall, men i de fallen tillstår inte mamman det eller har inte velat anmäla det till polisen.

Barnen berättar i skolan som anmäler till socialtjänsten som gör en polisanmälan

De allra flesta polisanmälningar kommer från socialtjänsten (74 procent). De flesta av dessa har aktualiserats genom en orosanmälan från skola eller förskola. Att skolan själv gör en anmälan till polisen är mycket ovanligt. Materialet visar alltså att när ett ärende aktualiseras så är det vanligen för att barnet berättat för en lärare, resursperson eller dylikt i skolan om sin situation hemma, att de blir slagna av en eller bägge föräldrarna.

I nästan alla ärenden är det någon av barnens föräldrar, eller båda, som är misstänkta för brottet. Det vanligaste är att enbart pappan är misstänkt, i nästan 40 procent är detta fallet. Men det är också vanligt att det endast är mamman som är misstänkt (29 procent) eller att båda föräldrarna är misstänkta för brottet (29 procent). I ett par procent av ärendena är det en bror till barnet som är misstänkt.

I hälften av alla fall bor inte barnets föräldrar tillsammans. Att båda föräldrarna bor ihop tillsammans med barnen när anmälan sker är mycket vanligare i familjer där de misstänkta föräldrarna är födda utomlands än i familjer där de är födda i Sverige.

Föräldrarna är oftast födda utomlands

En stor andel, närmare 70 procent, av de misstänkta föräldrarna är födda utomlands⁴. Det innebär att det är drygt fem gånger vanligare att barn som är födda i ett annat land eller har utrikes födda föräldrar är målsägare i en anmälan om upprepat våld och hot i familjen än barn med svensk bakgrund.⁵ Resultaten ligger i linje med vad som framkom i Brås studie om polisanmälda fall av barnmisshandel år 2009 (Brå 2011).

Nästan en tredjedel av föräldrarna har kommit till Sverige mindre än fem år tidigare. De länder som flest föräldrar kommer ifrån är Syrien, Iran och Irak.

Misshandel ingår i nästan alla fall

I 95 procent av samtliga anmälningar i urvalet ingår misshandel bland det som målsägaren säger att han eller hon utsatts för. Upprepade lindrigare brott tycks alltså inte räcka för att en anmälan ska kunna klassificeras som grov fridskränkning mot barn⁶. Det vanligaste är att det rör sig om misshandel av normalgraden. Det handlar om till exempel slag med knuten hand eller slag med tillhygge, som skohorn, skor eller bälte. Vid ringa misshandel berättar målsägaren om att han eller hon fått slag med öppen hand, lätta knuffar, sparkar eller blivit dragen i håret.

Det vanligaste är att barnet beskriver att han eller hon utsatts för våld vid "flertalet tillfällen"; hälften av barnen uppger det. Men hela 38 procent av barnen beskriver att de regelbundet blir slagna, medan drygt en tiondel säger att det skett vid enstaka tillfällen.

I de ärenden där det finns uppgift om hur länge våldet pågått är mediantiden två år, vilket alltså innebär att en stor del av barnen berättar om en situation med våld som pågått i flera år.

Föräldrarna befinner sig inte sällan i en utsatt situation

Vid kodningen av ärendena framgick att 39 procent av de misstänkta hade psykiska problem, missbruksproblem och/eller sociala problem. Det vanligaste var att de misstänkta hade alkohol- eller narkotikamissbruk. Här bör dock betonas att sådana problem kan förekomma utan att det framkommer i ärendet. Siffrorna får alltså ses som minimiskattningar.

---

⁴ I ytterligare drygt 5 procent av ärendena framkommer det inte var föräldrarna är födda men de har utländskt klingande namn.

⁵ Utrikes födda barn utgör 9 procent av alla barn i Sverige, inrikes födda barn med utländsk bakgrund utgör 15 procent och 76 procent av alla barn har svensk bakgrund (SCB 2021).

⁶ Mönstret är detsamma när det gäller grov kvinnofridskränkning (Brå 2019).

En av fem målsägare med svenskfödda föräldrar har eller misstänks ha adhd

Forskning visar också att vissa egenskaper hos barnet, till exempel hyperaktivitet, kan förknippas med en ökad risk för att bli utsatt för våld av sina föräldrar (Janson 2010). Mot denna bakgrund kodades om det fanns uppgifter i ärendet om att barnet hade eller misstänktes ha adhd. Det visar sig då att närmare 20 procent av barnen med svenskfödda föräldrar hade en adhd-diagnos eller skulle bli utredda för det.⁷ Inte sällan hade barnet även andra diagnoser som autismspektrumtillstånd eller trotssyndrom.

I ärendena beskrivs tydligt vilka svårigheter som det innebär att vara förälder till ett barn med adhd och andra neuropsykiatriska diagnoser. Barnets svårigheter tycks innebära en ökad risk både för att föräldrarna inte alltid klarar att hantera barnet och tillgriper våld och för att de blir polisanmälda för att utsatt barnet för våld trots att utredningen tyder på att så inte varit fallet. Det är dock ovanligt att anmälan leder till åtal.

Nästan vart fjärde barn tog tillbaka sin anklagelse

Det var 23 procent av barnen som tog tillbaka sin anklagelse (12 procent tog helt tillbaka medan 11 procent delvis tog tillbaka vad de sagt). De sade då att det bara var en fantasi och att det som de sagt inte var sant. Utöver detta finns det flera fall där barnen vid förhör försökte förminska det som hänt och säga att det inte var så allvarligt och att det blivit bättre.

Den bild som vanligen framträder i dessa ärenden är att barnen känner en stark lojalitet mot föräldrarna och mår dåligt över den boll de satt i rullning. En del var oroliga för att föräldern ska bli ledsen eller hamna i fängelse.

Hälften av barnen placeras i familjehem eller skyddat boende

Av ärendena framgår att socialtjänsten regelmässigt gör en bedömning av barnets behov av skydd. I de flesta fall är familjen inte tidigare känd av socialtjänsten, men det finns också familjer som redan tidigare varit i kontakt med socialtjänsten kring frågor som rör deras barn.

I nära hälften av ärendena (49 procent) ledde skyddsbedömningen till att barnet direkt placerades i ett familjehem eller ett skyddat boende. I ytterligare 6 procent av ärendena behövde inte barnet flytta till familjehem, eftersom den misstänkte häktats eller flyttat (däri ingår att barnet inte längre bodde växelvis hos den misstänkte). De flesta familjehemsplaceringarna var frivilliga placeringar enligt socialtjänstlagen, som alltså hade accepterats av barnets föräldrar – en femtedel av placeringarna gjordes enligt LVU mot föräldrarnas vilja.

⁷ Av barnen i Sverige uppskattas 5–7 procent ha adhd (Socialstyrelsens webbplats 2022-10-20).

Knappt 10 procent av de anmälda brotten bedömdes vara hedersrelaterade

Det är inte helt lätt att definiera om ett ärende är hedersrelaterat, men utifrån Brås bedömning kan knappt 10 procent av brotten i materialet länkas till en hedersproblematik.⁸ De flesta av de fallen rörde flickor som var i 13–17-årsåldern när anmälan gjordes. Nästan två tredjedelar av familjerna var relativt nyanlända i Sverige; de hade bott högst fem år i Sverige.

Den hedersrelaterade konflikter som flickorna berättade om handlade mestadels om att de inte fick gå ut och träffa vänner efter skolan och inte umgås med pojkar. Flera berättade också att de hade krav på sig att bära slöja, ha heltäckande kläder och ta ett stort ansvar för hushållet. I ett par fall hotades flickorna av tvångs gifte.

Socialtjänsten har en aktiv roll i hedersrelaterade ärenden

När det gäller ärenden med misstänkt hedersproblematik gör socialtjänsten i de allra flesta fall ett omhändertagande mycket snart efter att de får in en orosanmälan från skolan. I 84 procent av de hedersrelaterade ärendena ser alltså socialtjänsten till att barnet placeras i fosterhem eller skyddat boende. I de flesta övriga fall flyttar målsägaren utan hjälp från socialtjänsten eller så blir den misstänkte häktad. I majoriteten av de fall där socialtjänsten omhändertar barnet och beslutar om placering i fosterhem eller skyddat boende går föräldrarna med på detta.

Andelen barn som får flytta i samband med anmälan är klart högre i hedersärendena än i övriga ärenden – i övriga ärenden placeras 40 procent av barn i familjehem eller skyddat boende. Det tyder på att det finns rutiner inom socialtjänsten när det gäller hedersärenden, som innebär en presumtion för att placera ett barn utanför hemmet så fort man får in en misstanke om hedersförtryck.

Av de anmälda brotten slutredovisades 12 procent som grov fridskränkning

I utredningar om grov fridskränkning mot barn lägger polis och åklagare ofta ner stora resurser. Det görs upprepade förhör med barnen och många vittnesförhör. Trots detta är det svårt att få till stånd ett åtal för grov fridskränkning mot barn. Oftast är huvudproblemet att ingen utanför familjen sett de anmälda våldshändelserna och att familjen inte vill tala om det. Ett annat problem är att barn kan ha svårt att beskriva vad de varit med om och när det skett på ett så konkret sätt att det håller för ett åtal. Det innebär att utredningarna sällan leder till att det anmälda brottet blir

⁸ Här bör nämnas att denna typ av gärningar, om de begås från och med den 1 juni 2022, rubriceras som det nya brottet hedersförtryck, BrB 4:4 e.

slutredovisat⁹; mer än fyra av fem läggs ner (82 procent). Av de utredningar som slutredovisas avser beslutet i vissa fall endast enskilda underbrott och inte grov fridskränkning. Det är 12 procent av de anmälda brotten som slutredovisas som grov fridskränkning (43 fall) och ytterligare 6 procent (23 fall) som slutredovisas som underbrott. Andelen slutredovisade brott är högre bland de äldsta barnen¹⁰ (17 procent) än för yngre barn. Andelen slutredovisade brott är också högre om det är flera målsägare (syskon) i ärendet eller om barnets mamma också är målsägare i en utredning om grov kvinnofridskränkning. Slutligen är andelen slutredovisade ärenden i materialet dubbelt så hög om brottet är hedersrelaterat (25 procent).

Oftast saknas specifika uppgifter om när våldet ägde rum

Av lagtexten framgår inte hur många styrkta gärningar som krävs för grov fridskränkning, annat än att det måste vara mer än en. Det anges heller inte i förarbetena hur preciserade och tidsbestämda gärningarna måste vara. När det gäller grov kvinnofridskränkning har dock en praxis utvecklats som innebär att det måste finnas misstanke om tre detaljerat beskrivna och tidsbestämda gärningar för ett åtal. År 2016 innehöll över 95 procent av åtalen för grov kvinnofridskränkning minst tre specificerade brott, och i runt hälften av åtalen var antalet specifika, daterade brott minst sju (Brå 2019:8 s. 118).

När det gäller barn är dock inte rättsläget lika tydligt. Endast ett fall rörande grov fridskränkning mot barn har prövats i Högsta domstolen. Där anges att det för en fällande dom krävs ”vissa detaljerat beskrivna och tidsbestämda gärningar”. Det kravet skapar dock stora problem vid rättstillämpningen av brottet grov fridskränkning mot barn. Problemet gäller främst kravet på att barnet ska kunna specificera när olika våldshändelser ägde rum. Det strider mot hur barn tänker kring vad de varit med om, särskilt om våldet är en del av deras vardag. Därför är det sällsynt att anmälningarna om grov fridskränkning mot barn innehåller några exakt tidsbestämda gärningar.

Det kan ibland också vara svårt för barnen att detaljerat beskriva enskilda våldshändelser om våldet är en del av deras uppväxtmiljö. De olika händelserna glider in i varandra och de har inte alltid anledning att lägga en specifik händelse på minnet.

Det innebär att det inte skulle bli några åtal alls för grov fridskränkning mot barn om det krävdes att det ingick tre konkreta tidsbestämda fall av misshandel. Detta tycks ha fått betydelse för åklagarnas bedömning av om det går att väcka åtal för grov fridskränkning eller inte – de väcker åtal även i fall där det saknas preciserade uppgifter om när de våldshändelser som ingår i åtalet ska ha ägt rum. Inget av de 43 slutredovisade fallen

⁹ Med slutredovisning menas att åklagaren avslutar utredningen med avsikten att väcka åtal.

¹⁰ Vid kodningen delades barnen in i tre åldersklasser: 0–6 år, 7–12 år och 13–18 år.

inrymde tre händelser som var exakt, på dagen, daterade och endast sex fall inrymde två exakt daterade händelser. Sex av de slutredovisade fallen hade en exakt (1) daterad händelse. Totalt fanns det alltså någon exakt daterad våldshändelse i endast 28 procent av de slutredovisade fridskränkingsbrotten.

Det krävs i princip ett ögonvittne för slutredovisning

I hälften av anmälningarna finns ingen som kan eller vill vittna om vad de själva sett av våld mot barnet. Genomgången tyder på att det är svårt att få till stånd en slutredovisning om det inte finns ett ögonvittne (ett så kallat åsyna vittne); ett sådant vittne finns i 90 procent av de slutredovisade fallen. Det tycks alltså oftast inte räcka att barnet på ett trovärdigt och konsekvent sätt berättat för personal inom skolan och socialtjänsten om vad det utsatts för.

I endast en tredjedel av alla domar 2019 fälldes den misstänkte för det brottet

Andelen åtal för grov fridskränkning mot barn, som leder till en fällande dom för det brottet, är låg i jämförelse med genomsnittet för andra brott. En knapp tredjedel av samtliga åtal ledde till en fällande dom i tingsrätt för grov fridskränkning år 2019 (31 procent). Det vanligaste är att rätten anser att kriterierna för grov fridskränkning inte är uppfyllda, men dömer den misstänkte för misshandel (46 procent av domarna). I en knapp fjärdedel av fallen blir domen friande.

Den låga andelen fällande domar kan vara ett tecken på att åklagarna väcker åtal för grov fridskränkning på svagare grunder än annars, eftersom de kan falla tillbaka på möjligheten att det blir en fällande dom för ett underbrott. Men det tyder också på att domstolarna och åklagarna inte är eniga om vad som krävs för en fällande dom för grov fridskränkning mot barn, vare sig när det gäller antalet styrkta gärningar eller vad som krävs för att gärningarna ska ses som styrkta.

Brås bedömning

Mot bakgrund av ovanstående är det enligt Brå angeläget att fler mål om grov fridskränkning mot barn prövas av Högsta domstolen, så att åklagare och underrätter får tydligare vägledning kring rättsläget. Men därutöver kan det finnas behov av en grundligare utredning för att se över om nuvarande lagreglering tillgodoser barns rättigheter i tillräcklig grad. Skulle lagstiftningen eller rättstillämpningen kunna ändras så att rättssäkerheten bibehålls när det gäller vad som krävs för att fälla någon för brott, samtidigt som barns rätt till skydd mot våld och andra kränkningar från sina föräldrar stärks? I det sammanhanget finns det skäl att också värdera den praxis som utvecklats när det gäller hur grova brott som måste ingå för en

fällande dom för grov fridskränkning. Brå tog upp denna fråga redan i den tidigare studien om grov kvinnofridskränkning (Brå 2019:8) och undrade då om nuvarande praxis, med krav på upprepad *misshandel*, verkligen är i enlighet med lagstiftarens intentioner.

Oavsett hur praxis och lagstiftning utvecklas är det viktigt att komma ihåg att barnets bästa alltid måste stå i centrum när man misstänker att det utsätts för våld i familjen. Det allra viktigaste är alltså att samhällets insatser resulterar i att våldet upphör och att barnets livssituation förbättras. Där har socialtjänsten den avgörande rollen. Det är naturligtvis angeläget att rättsväsendets straffrättsliga möjligheter att ingripa mot våldet kan utnyttjas så bra som möjligt och att de föräldrar som begår ett så allvarligt brott som detta får en straffrättslig påföljd. Men det *barnen* främst önskar sig är att få mer harmoniska familjeförhållanden och där är troligen socialtjänstens verktyg bättre än straffrättens.

Inledning

Barn har rätt att växa upp under trygga förhållanden, skyddade från våld och hot. Men det är inte realiteten för alla barn i Sverige i dag. Det finns barn som lever under förhållanden där deras föräldrar eller någon annan nära släkting regelbundet utsätter dem för våld, hot och verbala kränkningar. I en enkätundersökning från Allmänna barnhuset genomförd år 2022 och riktad till niondeklassare, uppgav till exempel 4 procent att de blivit utsatta för fysisk misshandel av en förälder vid upprepade tillfällen under sitt liv (Jernbro, C, Landberg, Å. m.fl. 2023).

Att utsättas för upprepat våld av sina föräldrar under uppväxten kan sätta djupa spår. Barn som utsatts för sådant våld har bland annat högre risk än andra barn att senare i livet få depressioner, utveckla ett missbruk eller begå självmord (Norman, E. R. m.fl. 2012).

I första hand är det socialtjänstens ansvar att skaffa kunskap och vidta insatser om barn som far illa genom att utsättas för våld av sina föräldrar. Men även rättsväsendet har en viktig roll att fylla genom de straffrättsliga åtgärder som finns att tillgå. För att förstärka dessa åtgärder infördes brottet grov fridskränkning år 1998. Syftet med införandet av brottet var främst att skärpa de straffrättsliga åtgärderna när kvinnor utsätts för våld i nära relation. Men även utsatta barn lyftes fram som en viktig målgrupp när reformen genomfördes.

Brottet innebär att den som begår vissa typer av brottsliga gärningar mot en närstående eller tidigare närstående person, och om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, ska dömas för grov fridskränkning till fängelse i lägst ett och högst sex år. De brottsliga gärningar som numera kan ingå i grov fridskränkning är brott mot liv och hälsa, brott mot frihet och frid, förtal och grovt förtal, sexualbrott, skadegörelse och överträdelse av kontaktförbud (BrB 4 kap. § 4 a).

I paragrafens andra stycke anges att om gärningarna begåtts av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden, ska han i stället dömas för grov kvinnofridskränkning till samma straff.

År 2022 polisanmälades 746 brott om grov fridskränkning mot barn, jämfört med 1 245 anmälningar om kvinnofridskränkning. Det kan konstateras att brottet grov fridskränkning som inte avser grov kvinnofridskränkning kommit att få mycket lite uppmärksamhet, både i forskning och media under de 25 år som lagen varit i kraft. Brå har gjort två utvärderingar som rört grov kvinnofridskränkning (Brå 2000:11 och 2019:8), men inte någon som rört de övriga målgrupperna för grov fridskränkning. Därutöver gjordes en mindre uppföljning i en statlig utredning rörande bland annat

fridskränkning som redovisades 2011 (SOU 2011:85 Fridskränkningens brotten och egenmäktighet med barn). Uppdraget syftade till att identifiera eventuella tolkningsproblem som uppkommit vid tillämpningen och undersöka om målsättningen med att införa dessa brott hade uppnåtts. Resultaten som avser barn presenteras där mycket kortfattat.

De studier som finns om fridskränkningens brotten rör uteslutande grov kvinnofridskränkning. Trots att bestämmelsen om fridskränkningens brott nu funnits i 25 år finns inga studier som har fokus på de andra typerna av fridskränkningens brott.¹¹ Det är mot denna bakgrund som regeringen gett Brå i uppdrag att:

analysera och beskriva vad som karakteriserar de brott som rubriceras som grov fridskränkning, vilken relation misstänkta och målsägande har och om det finns hedersproblematik i sammanhanget. I uppdraget ingår även att analysera rättsväsendets hantering av grov fridskränkning, från anmälan till dom. I det ingår att beskriva skälen till att en stor andel av de anmälda brotten inte leder till lagföring och vad som skulle kunna förbättra utfallet.

Studiens frågeställningar

Brå har valt att dela upp uppdraget i två delar, en som avser grov fridskränkning mot barn och en som avser grov fridskränkning mot vuxna. Denna rapport avser den del som rör polisanmälningar om grov fridskränkning mot barn¹² som utsätts för upprepat våld av föräldrarna eller någon annan familjemedlem.¹³ Med utgångspunkt i uppdraget fokuseras på följande fem övergripande frågor:

1. Vad karakteriserar de anmälningar som görs om grov fridskränkning mot barn?
2. I vilken utsträckning är brotten hedersrelaterade och vad utmärker dessa fall?
3. I vilken utsträckning omhändertar socialtjänsten de berörda barnen efter att brottet anmälts?
4. Hur hanterar rättsväsendet de anmälda brotten?
5. Vilka beslut fattas i de fall som leder till åtal för grov fridskränkning?

---

¹¹ Däremot finns det allt mer forskning om den mer generella frågan om barn som utsätts för våld i familjen, till exempel förekomst, hur barnen påverkas och om riskfaktorer för att utsättas. Resultat från sådana studier tas upp senare i rapporten.

¹² Studien om grov fridskränkning mot vuxna kommer att redovisas i juni 2023.

¹³ Det finns också fall av grov fridskränkning mot barn där det rör sig om våld i en parrelation där målsägaren är under 18 år. Sådana fall har Brå valt att redovisa i den andra rapporten i uppdraget, den om övrig grov fridskränkning. Det tas då upp i samband med redovisningen av våld i övriga parrelationer, där parterna inte bor ihop.

Metod och material

- Brå samlade in ett slumpmässigt urval av 400 anmälningar från 2019 om grov fridskränkning mot barn. Att året 2019 valdes beror dels på att en viss tid från anmälningstillfället bör ha förflutit för att man ska kunna följa anmälningarna genom hela rättskedjan, dels på att Brå ville undvika att ta ett urval från pandemiåret 2020. Ett urval från 2020 skulle riskera att inte ge en representativ bild av vare sig anmälningarna eller rättsväsendets hantering, eftersom det året var så pass speciellt.
- Av dessa 400 anmälningar föll 32 bort eftersom de antingen saknades helt hos polisen, var felregistrerade av polisen eller var så ofullständiga att de inte gick att koda. Ytterligare 7 anmälningar exkluderades för att de avsåg ungdomar under 18 år som anmält att de utsatts för våld i en parrelation och därför redovisas i Brås andra rapport inom ramen för uppdraget. Det innebär att 361 anmälningar med tillhörande utredningsmaterial ingår i studien. Dessa anmälningar har kodats utifrån ett kodschema med 56 variabler. Variablerna avser det som ingår i Brås frågeställningar om anmälningarnas karaktär och rättsväsendets hantering. Vid kodningen har också mer kvalitativa aspekter registrerats, som underlag till en del av de tolkningar som gjorts. Därutöver har en fördjupad genomläsning gjorts av ärendena utifrån specifika frågeställningar, till exempel vilka omständigheter som råder i de fall som kodats som hedersrelaterade¹⁴.
- Här bör framhållas att urvalet och därmed enheten vid kodningen är ett anmält fridskränkingsbrott och omständigheterna kring detta, som misstänkt, målsägare, typ av underbrott och så vidare. För enkelhetens skull används vid resultatredovisningen ibland beteckningen "ärendet", men redovisningen avser dock endast det brott och den målsägare som ingår i urvalet, även om det finns fler målsägare i ärendet.
- Brå har också gått igenom samtliga 67 tingsrättsdomar rörande grov fridskränkning mot barn 2019. Domarna har kodats utifrån ett kodschema med 37 variabler. Därutöver har domskälen i domarna varit föremål för en mer kvalitativ, juridisk analys. För att beskriva utvecklingen av anmälningar och personupplästa brott har också uppgifter inhämtats från Kriminalstatistiken.
- Brå har slutligen även gått igenom myndighetsrapporter och forskningsstudier av relevans för rapportens frågor. Synpunkter på manusutkast har inhämtats från specialiståklagare och från Attention, en intresseorganisation för personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.

---

¹⁴ Hur hedersrelaterade ärenden definierats beskrivs i den kommande redovisningen av hedersrelaterade ärenden.

Rapportens disposition

Den första delen av rapporten redogör för lagens tillkomst och hur antalet anmälningar och åtal utvecklats. I den andra delen beskrivs ärendena och deras karaktär 2019. Den tredje delen tar upp rättsväsendets hantering av de anmälda brotten med fokus främst på polisutredningarna. Den sista delen rör genomgången av samtliga domar 2019 om grov fridskränkning mot barn.

Lagens tillkomst och utvecklingen

Brottet grov fridskränkning infördes år 1998, som en del av de åtgärder som föreslogs i den omfattande *Kvinnofridspropositionen* (prop. 1997/98:55). Lagbestämmelsen är idag formulerad på följande sätt (4 kap. 4 a § BrB)¹⁵:

Den som begår brottsliga gärningar enligt 3 eller 4 kap., 5 kap. 1 eller 2 §, 6 eller 12 kap. eller enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud mot en närstående eller tidigare närstående person, döms, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för grov fridskränkning till fängelse i lägst ett och högst sex år.

Har gärningar som anges i första stycket begåtts av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden, ska han i stället dömas för grov kvinnofridskränkning till samma straff. Lag (2021:1108).

Huvudsyftet med införandet av fridskränkingsbrottet var att höja straffvärdet för upprepat våld av män mot kvinnor som bor tillsammans i en nära relation – det vill säga den del av paragrafen som avser grov kvinnofridskränkning. Paragrafens första stycke avser alltså alla de övriga grupper av närstående som omfattas av bestämmelsen. Bland dessa ingår barn, män i nära relationer och kvinnor som antingen har en nära relation till en man som de inte bor tillsammans med eller en kvinna, oavsett om de bor ihop eller inte. Målgrupp för bestämmelsen är även föräldrar som blir misshandlade av sina vuxna barn och vuxna som misshandlas av sina föräldrar.

I Kvinnovåldskommissionens betänkande (SOU 1995:60), som propositionen byggde på, föreslogs att kränkningar av ett minderårigt barn inte skulle omfattas av det nya brottet. Regeringen bedömde dock i propositionen att sådana kränkningar är ”minst lika allvarliga som kränkningar av vuxna personer” och föreslog att även sådana kränkningar skulle omfattas av den nya straffbestämmelsen. I propositionstexten framgår emellertid tydligt att det är mäns våld mot kvinnor som står i fokus när kriterierna för brottet beskrivs. På de femton sidor i propositionen som handlar om fridskränkingsbrottets utformning (prop. 1997/98:55 s. 74–84 samt s. 131–134) så nämns inte barnen specifikt vid något tillfälle. Det förs till exempel ingen diskussion om eventuella problem med lagens utformning och möjligheten att styrka brottet när den som utsätts är ett barn.

---

¹⁵ Lagbestämmelsen var något annorlunda formulerad år 2019, det vill säga det år som studeras i denna rapport. Dels var minimistraffet då nio månader, dels ingick inte grovt förtal bland underbroten.

Översyn av lagen år 2011

År 2010 tillsattes en statlig utredning rörande fridskränkingsbrotten med syfte att ”identifiera eventuella tolkningsproblem som uppkommit vid tillämpningen och undersöka om målsättningen med att införa dessa brott hade uppnåtts” (Dir. 2010:56). Bland annat skulle utredningen belysa domstolarnas bedömningar av de för fridskränkingsbrotten särskilda rekvisiten; att var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av den utsatta personens integritet samt att gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla. I detta ingick att analysera vad som enligt domstolarna krävdes för att rekvisiten ska vara uppfyllda (SOU 2011:85). Efter tilläggsdirektiv fick utredningen också i uppdrag att se över straffskalan för grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning och i det sammanhanget särskilt överväga en höjning av straffminimum.

Den analys som utredningen gjorde grundade sig på en genomgång av 228 hovrättsdomar rörande fridskränkning, fördelat på 152 domar rörande grov kvinnofridskränkning, 20 domar rörande grov fridskränkning mot vuxen och 56 domar om grov fridskränkning mot barn under 18 år. Orsaken till att genomgången inriktade sig på fällande hovrättsdomar var att man ville få en så säker bild av domstolspraxis som möjligt. Detta innebär dock samtidigt att resultaten av studien inte kan ses som representativ för samtliga anmälda fall, eftersom vissa typer av grov fridskränkning oftare leder till åtal och fällande dom än andra.

Domstolarnas tillämpning av lagen bedömdes fungera bra

I de fall som avsåg barn var gärningspersonen i stort sett alltid en förälder till barnet, oftast pappa eller styvfar. I drygt 80 procent av fallen som rörde barn uppgick tidsperioden för gärningarna till mellan ett och fem år. Närmare hälften av gärningspersonerna dömdes samtidigt för fridskränkingsbrott mot två eller flera barn i samma familj (15 av 35 gärningsmän) och flera dömdes även för grov kvinnofridskränkning.

Könsfördelningen mellan brottsoffren var förhållandevis jämn: 26 var flickor och 30 var pojkar. Barnets ålder varierade från två månader till 16 år. Vanligast var att barnen var 7–12 år.

Utredningens sammanfattande slutsats var att målsättningen med införandet av fridskränkingsbrotten i huvudsak hade uppnåtts: ”Den genomgång och analys som utredningen har gjort av domstolsavgöranden avseende fridskränkingsbrott har inte gett stöd för slutsatsen att det råder någon oklarhet kring hur de särskilda rekvisiten upprepad kränkning och ägnade att allvarligt skada personens självkänsla ska tolkas eller tillämpas” (SOU 2011:85 s.12). Utredningen konstaterar dock att de flesta av hovrättsdomarna avsåg förhållandevis allvarliga gärningar. Åtalen för fridskränkingsbrott bestod sällan enbart av relativt lindriga gärningar, det vill säga brott som sedda var för sig är att bedöma som brott med böter i straffskalan.

När det gällde frågan om en eventuell skärpning av straffskalan för fridskränkingsbrotten avstyrkte utredningen en sådan. Det som utredningen lyfte fram i det sammanhanget var att ett fridskränkingsbrott kan innefatta gärningar av mycket varierande straffvärde. ”Flera av de brottstyper som kan ingå i ett fridskränkingsbrott har t.ex. böter i straffskalan och är av sådant slag att normalpåföljden är böter eller ett kortare fängelsestraff om brottet förekommer enskilt och ibland även vid flerfaldig brottslighet av det aktuella slaget” (SOU 2011:85 s. 134).

Här kan konstateras att utredningen i sin utvärdering av lagen koncentrerade sig på hovrätternas tillämpning av lagen. I motsats till den studie som Brå nu gjort, följde den inte upp eventuella problem med tolkningen av lagen i tidigare delar av rättskedjan.

Skärpningar av minimistraffet 2013 och 2022

Minimistraffet för grov fridskränkning har höjts två gånger sedan lagens tillkomst. Trots att den tidigare nämnda utredningen avstyrkte en straffskärpning skärptes den 1 juli 2013 minimistraffet från sex till nio månaders fängelse¹⁶; den första januari 2022 skärptes det ytterligare till 1 år. Lagändringen 2013 innebar också att fridskränkingsbrotten kunde omfatta skadegörelse av en närståendes egendom, eller överträdelse av ett kontaktförbud, utöver de brottstyper som sedan tidigare kunde utgöra fridskränkingsbrott. Lagändringen 2022 innebär också att även förtal nu ingår bland underbrotten i fridskränkingsbrotten.

Utvärderingar av hur reglerna om grov kvinnofridskränkning tillämpats

På uppdrag av regeringen gjorde Brå 2019 en utvärdering av hur rättsväsendet tillämpar reglerna om grov kvinnofridskränkning (Brå 2019:8). Bakgrunden var att efter en inledande ökning efter lagens tillkomst, så har antalet anmälningar om grov kvinnofridskränkning gradvis sjunkit de senaste tio åren. Även andelen personupplärade brott har sjunkit. Brås uppdrag var att analysera orsakerna till dessa minskningar. Resultatet av den analysen kan vara av intresse även för att förstå utvecklingen av anmälningar när det gäller grov fridskränkning mot barn.

Slutsatsen i studien är att minskningen i antalet anmälningar varken beror på att våldet mot kvinnor i nära relation minskat eller att anmälningsbenägenheten sjunkit, utan på att de inledande registreringsrutinerna vid anmälan förändrats. Utvecklingen tycks ha gått mot att brotts handlingar i högre grad registreras som underbrott vid anmälan i stället för som grov kvinnofridskränkning. Enligt intervjuade poliser är det en följd av uttalade instruktioner från förundersökningsledare och åklagare, eftersom dessa uppfattade att tidigare praxis dels gav en sämre bild av vilka underbrott det handlade om, dels riskerade att ge en ”överanvändning” av brottsrubriceringen. De föredrog därför att endast

¹⁶ Denna straffskärpning utvärderades av Brå 2018, där slutsatsen drogs att lagstiftarens intention med skärpningen uppnåtts. Den utdömda strafftiden hade ökat, liksom andelen som fick fängelse.

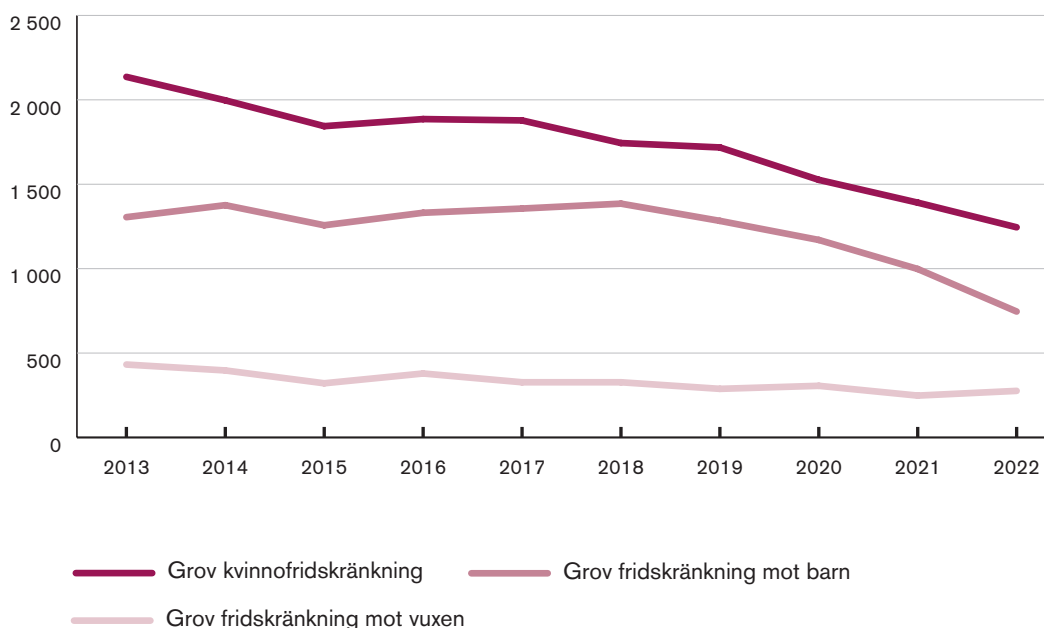
underbrotten redovisas i anmälan och att dessa senare i processen kan omrubriceras till grov kvinnofridskränkning, om kriterierna för det brottet bedöms vara uppfyllda.

En fråga är då om den minskade användningen av brottsrubriceringen grov kvinnofridskränkning i anmälan lett till att det blivit vanligare att brottsmisstankar har omrubricerats från underbrott, till exempel misshandel och olaga hot, till grov kvinnofridskränkning. Nej, någon sådan trend gick inte att utläsa i studien. Under den period som Brå studerade (2004–2016), låg andelen misstankar som omrubricerats från underbrott till grov kvinnofridskränkning stabilt på 7–10 procent.

Grov fridskränkning i kriminalstatistiken

År 2022 gjordes 746 polisanmälningar om grov fridskränkning mot barn, 1 245 anmälningar om grov kvinnofridskränkning och 276 om grov fridskränkning mot vuxen. Antalet anmälningar ökade de första åren efter lagens tillkomst och 2013 var antalet anmälningar rörande barn 1 305. De senaste tio åren har anmälningarna gradvis minskat och anmälningarna är nu ungefär en tredjedel färre än 2012 i alla tre kategorier.

FIGUR 1. Utvecklingen av antalet anmälningar om grov fridskränkning mot barn, grov fridskränkning mot vuxen och grov kvinnofridskränkning, 2013–2022.

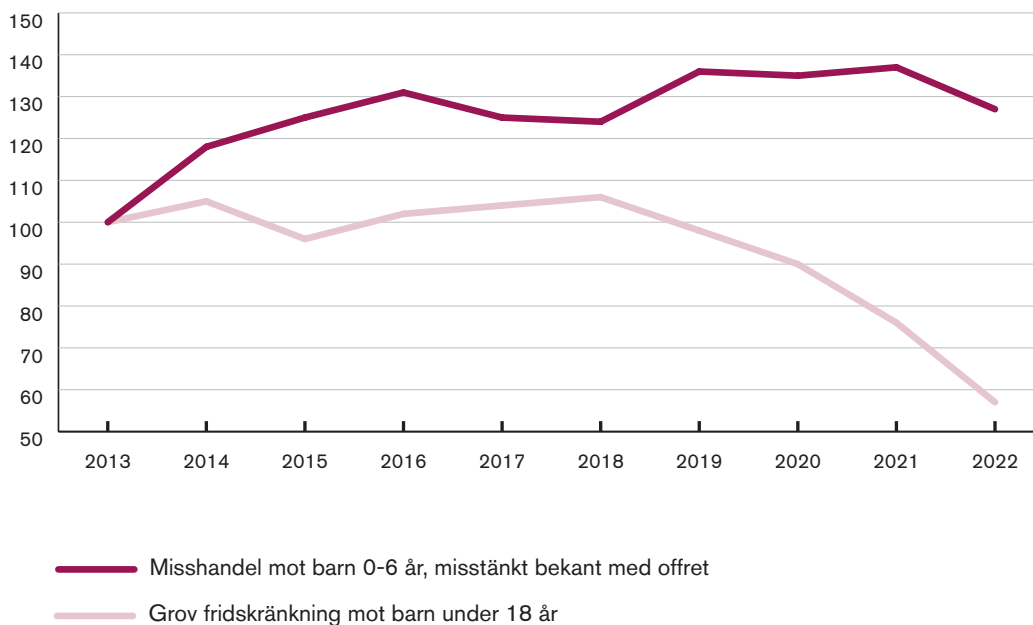

Utvecklingen liknar alltså den för grov kvinnofridskränkning, även om minskningen när det gäller barn i större utsträckning hänför sig till de senaste åren. Det är då rimligt att tänka sig att orsaken till minskningen

är densamma som för grov kvinnofridskränkning, det vill säga att anmälningar som tidigare registrerats som grov fridskränkning nu i allt högre grad registreras som underbrott. I en tidigare studie från Brå om polisanmälda fall av misshandel mot barn 0–6 år (Brå 2011) framgick att det redan 2009 var vanligt att anmälan rörde sig om upprepat våld. Det framkom i 60 procent av anmälningarna. Att upprepat våld mot barn från deras föräldrar i en inte obetydlig utsträckning registreras som misshandel och inte grov fridskränkning får också stöd av en aktuell studie från Brå om polisanmälda brott mot barn under 15 år (Brå rapport 2023:x). Den genomgång av ett 60-tal förundersökningar rörande misshandel mot barn som gjordes visade att många av anmälningarna avsåg våld i familjen, och att barnen då ofta berättade om upprepade våldshändelser.

Det är alltså tänkbart att detta sätt att registrera anmälan har ökat över tid, på samma sätt som när det gäller upprepat våld mot kvinnor i nära relation. Något som också skulle kunna tala för det, är att medan antalet anmälningar om alla typer av fridskränkning har minskat de senaste tio åren, så har anmälningarna om barnmisshandel ökat kraftigt. Det illustreras i diagram 2. Figuren rör endast anmälningar mot barn 0–6 år av någon som är bekant med offret, eftersom anmälningarna mot den åldersgruppen i störst utsträckning rör just våld i familjen. Figuren är indexerad så att utvecklingen för alla brottskategorier startar från 100.

FIGUR 2. Utvecklingen av polisanmälningar om misshandel mot barn 0–6 år av någon som är bekant med offret samt grov fridskränkning mot barn under 18 år. Åren 2013–2022. Indexerade siffror.

Mörkertalet är stort

Förändringar i registreringspraxis kan alltså försvåra analyser av hur antalet polisanmälda brott utvecklas över tid. Men även utan sådana förändringar skulle kriminalstatistiken inte kunna ge någon tillförlitlig bild av hur vanligt det är med upprepat våld och hot mot barn från deras föräldrar, eftersom det inte är känt hur stort mörkertalet är. Det som dock kan sägas är att endast en liten del av alla fridskränkingsbrott anmäls till polisen. En alternativ kunskapskälla är frågeundersökningar där ett representativt urval av hela eller delar av befolkningen får svara på frågor om utsatthet för brott. I den studie avseende niondeklassare från Allmänna barnhuset som nämndes i inledningen (Allmänna barnhuset 2022) uppgav 4 procent av de svarande att de blivit utsatta för våld av sina föräldrar ”vid upprepade tillfällen”.¹⁷

Allt färre åtal och en sjunkande personuppklaring

Antalet åtal för grov fridskränkning mot barn har sjunkit drastiskt de senaste åren. År 2014 ledde 231 av de anmälda brotten till åtal jämfört med 91 år 2022. Till en del förklaras minskningen av att antalet anmälda brott, som framgått ovan, har minskat. Men antalet åtal för grov fridskränkning mot barn har minskat mer än antalet anmälningar, vilket innebär att personuppklaringsprocenten minskat, från 22 procent år 2012 till 11 procent år 2022. När det gäller fridskränkning mot vuxen har personuppklaringen däremot ökat i samma storleksordning under perioden, från 19 till 29 procent. Personuppklaringsprocenten¹⁸ för grov kvinnofridskränkning har legat mer stabilt och ökat från 20 till 22 procent.

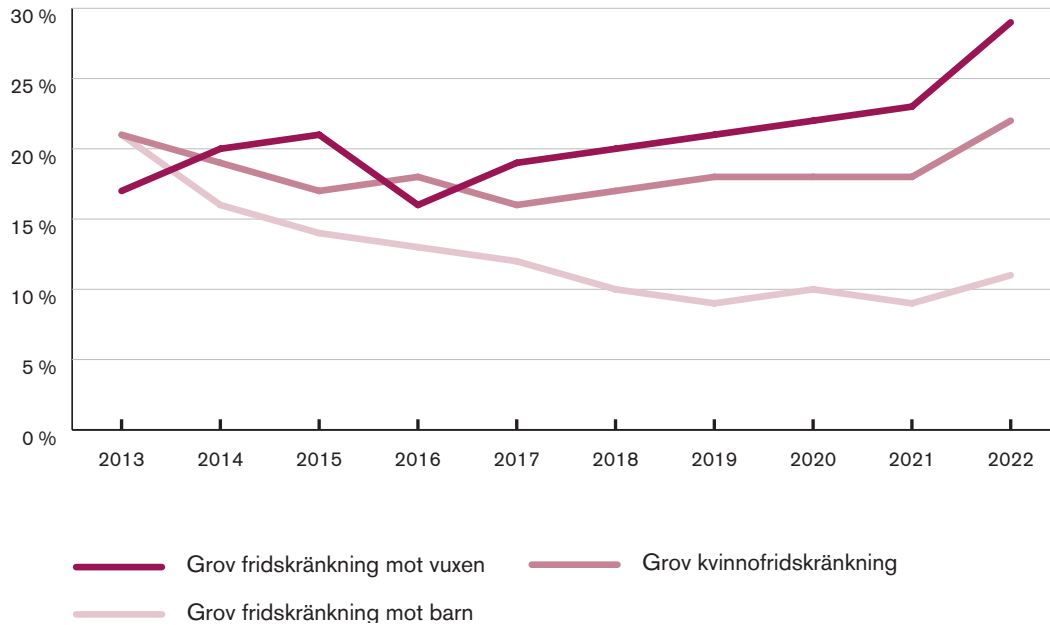
---

¹⁷ Det går dock inte med säkerhet att säga om rekvisiten för brottet grov fridskränkning är uppfyllda för varje enskilt barn. För att veta det behövs ytterligare information om bland annat tidsavståndet mellan våldshändelserna och om de var ägnade att skada självkänslan hos den som utsattes.

¹⁸ Personuppklaringsprocenten mäter andelen av de handlagda brotten som lett till strafföreläggande, åtal eller åtalsunderlåtelse.

FIGUR 3. Utvecklingen av personuppläringsprocenten för grov fridskränkning mot barn, grov fridskränkning mot vuxen och grov kvinnofridskränkning åren 2013–2022.

Slutligen bör man vara uppmärksam på att åtal inte är detsamma som en fällande dom. Hur stor andel av åtalen för grov fridskränkning mot barn som leder till en fällande dom går inte att utläsa från kriminalstatistiken. För det krävs en genomgång av utslagen i varje enskild dom, vilket skett inom ramen för denna studie (se kapitel 3).

Ärendenas karaktär

De frågor rörande anmälningarnas karaktär som främst kommer att belysas i detta avsnitt är följande:

- Hur gamla är de berörda barnen och vilken är könsfördelningen?
- Vem anmäler brottet?
- Vad handlar anmälan om för typ av händelser?
- Över vilken tidsrymd sträcker sig de gärningar som ingår i anmälan?
- Vilken relation har målsägaren till den misstänkte?
- Vad framkommer om de misstänkta när det gäller härkomst, psykiska och sociala problem, missbruk och boendesituation?
- Finns det hedersaspekter i de anmälda brotten?
- I vilken omfattning omhändertar socialtjänsten barnen med anledning av anmälan?

Barnens medianålder är 10 år

Könsfördelningen bland de 361 barnen i studien är ganska jämn, med en viss övervikt för pojkar (45 procent är flickor och 55 procent är pojkar). Åldersmässigt är majoriteten av barnen i en ålder mellan förskoleålder och tonår. Om man delar in barnen i tre åldersgrupper, 0–6 år, 7–12 år och 13–18 år ser man således en dominans av barn som är 7–12 år. Hälften av målsägarna i urvalet är i den åldern. En femtedel är 0–6 år och 30 procent är 13 år och äldre. Medianåldern bland barnen är 10 år.

En förklaring till att åldersgruppen 7–12 år dominerar bland målsägarna skulle kunna vara att barn i den åldern är stora nog att kunna formulera för de vuxna i skolan vad de utsätts för hemma, och samtidigt i en ålder då de fortfarande är mycket beroende av sina föräldrar och bundna av deras regler och beteenden.

När det finns mer än ett barn i familjen är det vanliga att flera av dem ingår i anmälan. I nästan 60 procent av ärendena rörande barn är således mer än ett barn målsägare¹⁹. Det vanligaste är då att det är två barn som är målsägare, men i nästan 25 procent av ärendena är det tre eller fyra barn i familjen som misstänks vara utsatta. Oftast är det ett av barnen som berättat om sin situation i skolan och då tagit upp att även syskonen är

---

¹⁹ Detta kan dock vara en underskattning eftersom brotten mot barnen i familjen ibland hanteras i olika ärenden.

utsatta. Det brukar dock variera i vilken grad de olika syskonen är utsatta för våld; enligt barnens berättelser riktas våldet sällan mot de allra minsta.

I vart femte ärende framkommer det att även mamman är målsägare i ett parallellt ärende om grov kvinnofridskränkning där barnens pappa är den misstänkte. Det betyder inte att den faktiska andelen ärenden, där barnen berättar att även deras mamma utsätts för våld, ligger på den nivån. Det förekommer i fler fall, men i de fallen tillstår inte mamman det eller har inte velat anmäla det till polisen.

Tabell 1. Barnens åldrar, antal målsägare samt ärenden där även mamman är målsägare. Andelar i procent.

Barnens ålder	Andel i procent
0–6 år	21
7–12 år	49
13–17 år	30
Antal målsägare	
En	41
Två	30
Tre eller fler	29
Även mamman är målsägare	20

Barnen berättar för skolan som anmäler till socialtjänsten

De allra flesta anmälningar i barnärenden kommer från socialtjänsten (74 procent). De flesta av dessa har aktualiserats genom en orosanmälan från skola eller förskola. Det är mycket ovanligt i materialet att skolan själv gör en anmälan till polisen.

Genomgången visar alltså att när ett ärende aktualiseras så är det vanligen för att barnet berättat för någon i skolan om sin situation hemma och att de blir slagna av en eller bägge föräldrarna. Personen de berättar för kan vara en lärare, en resursperson eller en skolsköterska. Bland de yngre barnen i skola och förskola är det vanligt att barnet berättar om det spontant i något sammanhang. Det kan till exempel hända vid en genomgång av barnkonventionen i skolan och förbudet mot aga att ett barn då säger: ”Min pappa slår mig!”.

Generellt sett är det vanligaste att barnet berättar i samband med en akut händelse hemma på morgonen eller dagen innan. Men bland de äldre barnen som kan vara mer medvetna om vad som kan hända om de berättar, till exempel att de skiljs från sina föräldrar, sker det oftare som ett resultat av ett längre funderande och en mer uttalad önskan om att situationen ska förändras.²⁰

²⁰ Resultatet ligger i linje med vad som framkom i Hanna Linnells studie av barn i 13–18 årsåldern som sökt hjälp från socialtjänsten på grund av våld i hemmet (Linnell, H 2020).

Det förekommer också att förskole- och skolpersonal ser svårförklarliga blåmärken på barnet som de misstänker härrör från våld i hemmet och då gör en orosanmälan till socialtjänsten, men det är inte det vanliga.

Närmare 10 procent av anmälningarna kommer från barnets mamma. Det sker då oftast i samband med en utredning där barnens pappa är misstänkt för grov kvinnofridskränkning mot mamman, men även i vissa fall när föräldrarna är skilda. När båda föräldrarna bor ihop med barnet och endast en av dem är misstänkt så är den andra föräldern nästan alltid lojal med den misstänkte och varken anmäler eller vittnar emot honom eller henne²¹.

Det är bara 5 procent av barnen som själva har gjort en polisanmälan. Det handlar då vanligen om tonåringar. Därutöver har anmälningar inkommit från barnets pappa (mot mamman), från polisen när de åkt ut akut efter en anmälan om våld mot mamman eller barnet, ett tidigare familjehem och en kamrats pappa.

Brottets karaktär

I 94 procent av samtliga anmälningar i urvalet ingår misshandel bland de gärningar som målsägaren säger att han eller hon utsatts för. Att andelen är så hög ligger i linje med vad som framkommer i Brås tidigare rapport om grov kvinnofridskränkning (Brå 2019:8). Upprepade andra brott tycks alltså inte räcka för att en anmälan ska kunna klassificeras som vare sig grov kvinnofridskränkning eller grov fridskränkning.

Det vanligaste i barnärendena är att det rör sig om misshandel av normalgraden. Sådan misshandel förekommer i två tredjedelar av ärendena medan en fjärdedel av ärendena rör ringa misshandel. I 5 procent framkommer det inte att det förekommit något våld.

Vid misshandel av normalgraden rör det sig vanligen om slag med knuten hand eller slag med tillhygge, som skohorn, skor, bälte, med mera. Vid ringa misshandel berättar målsägaren om att han eller hon fått slag med öppen hand, lätta knuffar, sparkar eller att blivit dragen i håret.

Det är mindre vanligt att barnen berättat att de även utsatts för hot och/eller trakasserier – 22 respektive 16 procent anger det. I några ytterligare fall ingår även sexualbrott och olaga frihetsberövande.

Nästan 40 procent av barnen berättar att de regelbundet blir slagna

När det gäller hur ofta misshandeln och övriga brott skett enligt barnet, har fyra alternativ kodats: ej våld, enstaka tillfällen, flertalet tillfällen och regelbundet. Det framgår då att ”flertalet tillfällen” är det vanligaste alternativet, det anges i hälften av ärendena. En dryg tiondel av barnen

²¹ Sådan ”lojalitet” kan naturligtvis också inrymma rädsla.

uppges att de blivit slagna vid enstaka tillfällen, medan så mycket som 38 procent av barnen uppges att de regelbundet blir slagna.

I anmälan ska polisen också registrera när brottet inleddes och när det slutade. Uppgifter om när brottet inleddes saknas dock i hälften av ärendena, eftersom barnen ofta inte riktigt kan säga hur länge våldet pågått. I de ärenden där uppgiften finns är mediantiden två år, vilket alltså innebär att en stor del av barnen berättar om en situation med våld som pågått i flera år.

Två exempel på vad barnen berättar

Det som barnen berättar om kan skilja sig mellan allt från händelser där en förälder vid upprepade tillfällen går över gränsen och tillgriper lindrigare våld när barnet inte lyder, till en närmast terrorliknande situation under många år. Ett exempel är ett fall med upprepat mindre allvarligt våld är ett där en pojke i lågstadieåldern, som har skilda föräldrar med delad vårdnad, berättar för pappan att mamman slår honom. Pappan gör en polisanmälan. Pojken beskriver för polisen att mamman utsatt honom för flera olika typer av våld, som till exempel dragit honom i armen, slitit i hans öra, puttat honom och slagit honom på låret.

I de grövsta fallen kan barnen berätta att de nästan dagligen blir slagna av föräldrarna. Pappan kan till exempel dra ut sitt bälte ur byxorna och mamma tar något annat tillhygge eller ger barnet en örfil. Orsaken till att de blir slagna kan vara att de inte hjälpt till med småsyskonen eller bråkat med ett syskon. Barnen beskriver att det gör mycket ont och flera av barnen berättar att de brukar kissa på sig i samband med behandlingen.

Föräldrarna är oftast födda utomlands

En stor del, närmare 70 procent, av de misstänkta föräldrarna är födda utomlands²². Uppräknat till hela befolkningen innebär det att barn som har utrikes födda föräldrar löper drygt fem gånger så hög risk att vara målsägare i en anmälan om upprepat våld och hot i familjen än barn med inrikes födda föräldrar.²³

Resultatet ligger i linje med vad som framkom i Brås studie om polisanmälda fall av barnmisshandel år 2009 (Brå 2011:16). Där var det 54 procent av de misstänkta föräldrarna som var utrikes födda, Med hänsyn till att andelen utrikes födda föräldrar är högre i dag är överrisken ungefär densamma i dag som då²⁴.

²² I ytterligare drygt 7 procent av ärendena framkommer det inte var de misstänkta föräldrarna är födda men de har utländskt klingande namn. I redovisningen nedan har de kategoriserats som inrikes födda.

²³ Utrikes födda barn utgör 9 procent av alla barn i Sverige, inrikes födda barn med utländsk bakgrund utgör 15 procent och 76 procent av alla barn har svensk bakgrund (SCB 2021).

²⁴ Överrisken för att barn med utrikes födda föräldrar skulle vara målsägare i en anmälan om grov fridskränkning var 5,5 år 2019, jämfört med att överrisken i studien om polisanmälda fall av barnmisshandel år 2009 var 4,9.

De svenska frågeundersökningarna av befolkningsurval som gjorts har också konstaterat en överrepresentation av utrikes födda personer bland de föräldrar som uppger att de slagit sitt barn (Jernbro, C. och Janson, S., 2017 samt Jernbro, C, Landberg, Å. m.fl. 2023). I den senaste av dessa undersökningar, som genomfördes 2022, var det 5,9 procent av barnen med en eller båda föräldrarna födda utanför Norden som uppgav att de ofta blivit slagna av sina föräldrar, jämfört med 3,4 procent bland de barn som var födda i Sverige eller övriga Norden²⁵. I Jernbro med fleras studie är överrepresentationen bland utrikes födda alltså inte lika stor som i anmälningarna om grov fridskränkning. Om detta beror på att det finns en selektion när det gäller vilka fall som blir anmälda till polisen eller på att det våld som utrikes födda föräldrar utövat mot sina barn i större utsträckning uppfyller kriterierna för grov fridskränkning²⁶ går dock inte att uttala sig om.

Det innebär också att de allra flesta barn, även bland dem som är födda utanför Norden *inte* uppger det. Det kan vara värt att ha i åtanke när man tolkar resultaten.

I drygt hälften av ärendena med en utrikes född misstänkt går det att utläsa vilket utrikes land den han eller hon kom från. Vanligast var då att den misstänkte kom från Syrien, Iran, Irak, Kurdistan²⁷ eller Somalia. Personer från dessa länder svarade för tillsammans en tredjedel av de misstänkta där det fanns sådana uppgifter. Att dessa länder dominerar torde delvis kunna förklaras av att det varit en omfattande flyktinginvandring från dessa områden de senaste tio åren.

En hög andel av de utrikes födda föräldrarna har också kommit till Sverige relativt nyligen (för mindre än fem år sedan²⁸). Nästan en tredjedel av de misstänkta som var utrikes födda hade kommit till Sverige för mindre än fem år sedan²⁹. I den gruppen dominerar personer från Syrien, Iran och Irak.

Skillnader mellan utrikes och inrikes födda föräldrar när det gäller brottets karaktär

Om man jämför situationen för barnen i ärendena med utrikes födda föräldrar med den där barnen har inrikes födda föräldrar kan man se att våldet i genomsnitt är grövre och oftare sker regelbundet i familjer där föräldrarna är utrikes födda.

---

²⁵ Uppgifterna är framtagna av Jernbro för denna rapport på grundval av underlaget till deras studie (Jernbro, J. och Janson, S. 2017).

²⁶ För att det ska vara grov fridskränkning måste det till exempel inte ha gått alltför lång tid emellan de olika våldshändelserna.

²⁷ Kurdistan är det som anges i utredningen, även om det formellt sett inte är ett separat land.

²⁸ Vid kodningen av anmälningar (som avsåg år 2019) definierades den misstänkte som nyanländ om han eller hon hade kommit till Sverige tidigast 2015.

²⁹ För 11 procent av de utrikes födda är det osäkert om de varit i Sverige mer än fem år. I den mån de visar sig vara nyanlända, så ökar andelen nyanlända bland de utrikes födda ytterligare.

I ärenden där den misstänkte är utrikes född anges våldet mot barnet ske regelbundet i 45 procent av fallen, jämfört med i 23 procent av fallen där den misstänkte är född i Sverige. Våldet har också vanligen pågått under längre tid i de ärenden där föräldrarna är födda utomlands; i de fallen är mediantiden 2,6 år jämfört med 1,5 år när den misstänkt är född i Sverige.

Att det oftare rör sig om regelbunden misshandel av barn talar för att användande av våld kan vara ett mer "normaliserat" inslag i interaktionen mellan barn och föräldrar, när föräldrarna är födda utomlands.

Nästan lika vanligt med misstänkta mammor som misstänka pappor

I nästan alla ärenden är det någon av barnens föräldrar, eller båda, som är misstänkta för brottet. Det vanligaste är att enbart pappan är misstänkt, i nästan 40 procent är detta fallet. Men det är också vanligt att det endast är mamman som är misstänkt eller att båda föräldrarna är misstänkta för brottet (dessa alternativ svarar för närmare 30 procent vardera.) I ett par procent av ärendena är det en vuxen bror till barnet eller en annan släkting som är misstänkt.

I 43 procent av fallen bor inte barnets föräldrar tillsammans. Familjebilden ser olika ut för olika typer av fall. I de fall båda föräldrarna är misstänkta bor de nästan alltid tillsammans som en familj. Även i de fall där endast pappan är misstänkt är det vanligt att båda föräldrarna bor tillsammans med barnen (51 procent). När mamman ensam är misstänkt är dock oftast föräldrarna skilda (men har gemensam vårdnad).

Att båda föräldrarna bor ihop tillsammans med barnen när anmälan sker är mycket vanligare i familjer där föräldrarna är födda utomlands än i familjer där föräldrarna är födda i Sverige (i närmare två tredjedelar av fallen jämfört med en tredjedel av fallen där föräldrarna är födda i Sverige). En möjlig förklaring till det skulle kunna vara att de kommer från länder där ett visst mått av våld i uppfostran är mer accepterat än i Sverige, och att de därför båda utövar sådant våld i sin uppfostran, eller inte reagerar så starkt på den andra förälderns våld mot barnet att det påverkar relationen.³⁰ Det kan också bero på att föräldrar som immigrerat till Sverige är mer beroende av varandra, ekonomiskt och socialt, och att de därför håller ihop även om den ene inte sympatiserar med våldet mot barnen.

När det är enbart pappan som är misstänkt är det också möjligt att mamman stannar kvar eftersom hon själv blir utsatt och alltså känner sig maktlös av det skälet. Att pappan är misstänkt för att utöva våld mot både mamman och barnen är dock inte det vanliga i ärendena om

³⁰ I en studie av Allmänna barnhuset 2017 anges att "En överväldigande majoritet av de föräldrar som medverkat i studien tar avstånd från alla former av kroppslig bestraffning och kränkande behandling. På den punkten är de nordiska länderna unika och skiljer sig från resten av världen."

grov fridskränkning mot barn. I en knapp fjärdedel av ärenden där den misstänkte är en utrikes född pappa så är mamman också målsägare.

Möjliga orsaker till våldet

Den tidigare nämnda studien av Jernbro och Janson visar att barnmisshandel är vanligare i socialt utsatta familjer än i andra familjer. De fann således att det var mer än dubbelt så vanligt att barn i familjer med ”sämre ekonomi” utsatts för våld jämfört med barn i familjer med ”bättre ekonomi” (58 jämfört med 23 procent). En förklaring till detta kan vara att dålig ekonomi kan vara förknippad med arbetslöshet, ekonomisk stress och psykisk ohälsa. Detta kan vara en orsak till att barn med utrikes födda föräldrar är överrepresenterade i ärendena om grov fridskränkning mot barn, eftersom både arbetsmarknadsanknytningen och den socioekonomiska situationen i genomsnitt är betydligt sämre bland utrikes födda än bland inrikes födda personer (jfr Brå 2000b).

Även andra faktorer som missbruk, psykisk sjukdom och social isolering ökar risken för föräldrars våld mot barn (Garbarino 1977, Brå 2011, Janson och Annerbäck 2017, Barnombudsmannen 2021).

James Garbarino menar i sin studie från 1977 att det framför allt finns två orsaker till förekomsten av barnmisshandel. Den ena är en psykopatologisk förklaring kopplad till psykisk sjukdom hos föräldern och/eller missbruksproblematik, den andra är en stressrelaterad förklaring som innebär att föräldrar under särskilt pressade situationer riskerar att slå sitt barn. Garbarino betraktade dessa två faktorer som utlösande när det gällde risken för barnmisshandel. Samtidigt menade han att det fanns två andra faktorer som kunde betraktas som bidragande orsaker. Den ena var om familjen inte hade tillräckligt bra privat nätverk som kunde stödja eller avlasta föräldrarna, den andra om samhällets normer tillät barnmisshandel (referat från Birgitta Svenssons avhandling *Barn som riskerar att fara illa i sin hemmiljö* 2013).

De misstänkta har ofta psykiska och/eller sociala problem

Vid kodningen av ärendena registrerades om någon beskrev att den misstänkte föräldern hade psykiska problem (till exempel depression), hade ett missbruk eller sociala problem, till exempel ekonomiska problem, var arbetslös eller befann sig i en sårbar situation i väntan på uppehållstillstånd. Totalt sett framgick det då i 39 procent av ärendena att den misstänkte hade sådana problem. Psykiska problem och missbruksproblem framkom något oftare än sociala problem och det rörde det sig då oftast om alkohol- eller narkotikabruk. Här bör dock betonas att sådana problem kan förekomma utan att det framkommer i ärendet. Siffrorna får alltså ses som minimiskattningar.

Överrepresentationen av utrikes födda föräldrar bland de misstänkta i materialet förklaras dock inte av att de har psykiska eller sociala problem. Psykiska problem eller missbruksproblem framkommer oftare i ärenden där den misstänkte är född i Sverige än när han eller hon är utrikes född (i 39 jämfört med 23 procent) och när det gäller sociala problem är det ingen skillnad mellan grupperna.

Men även om det oftast inte uttalas som ett problem i ärendena får man dock bilden att flera av de utrikes födda föräldrar som är anmälda har svårigheter med livet i Sverige, både när det gäller språk och föräldraskap: En familjehemspappa som tre syskon placerats hos och är från samma land som barnen, säger i polisförhör:

"Det känns som att föräldrarna behöver kunskap om våld och barnuppföstran. I den här familjen ligger pappan högst och mamman är under och barnen är längst ner i basen. Nu har barnen fått kompisar i skolan och de talar bra svenska. Med anledning av det har föräldrarna tappat auktoriteten och makten och då använder de våld och hot istället. Barnen känner sig respekterade i skolan."

Den bild man får är också att de utrikes födda föräldrarna i ärendena ofta är socialt isolerade. De som kallas in av försvaret som "karaktärsvittnen" är oftast någon arbetskamrat eller bekant, som inte känner dem så väl. Det är också slående att det nästan aldrig framkommer att familjen har ett nätverk av äldre släktingar, till exempel mor- eller farföräldrar, som kan vara till hjälp och stöd. Detta samtidigt som många av de invandrade familjerna kommer från länder där släktrelationer har stor betydelse. Det som också framkommer är att föräldrarna inte sällan i sitt försvar tar upp att de kommit till Sverige för sina barns skull och att de sliter för att kunna ge barnen det som svenska barn ofta får, till exempel en smartphone eller en dator. Att barnen då ändå klandrar dem har de svårt att förstå.

Skillnader i synen på "uppföstringsvåld"

Det framgår tydligt i en del av fallen med utrikes födda föräldrar att våldet hänger samman med att föräldrarna är uppvuxna i länder där det är accepterat att slå sina barn som en del av uppföstran. Det gäller främst de familjer som kommit relativt nyligen till Sverige. Barnen berättar att alla i släkten slår sina barn och att de blev slagna även i sitt ursprungsland. Det finns dock en del undantag där våldet mot barnet inleddes först när de kom till Sverige och verkar hänga samman med att föräldrarna har ekonomiska och sociala problem i det nya landet och känner en frustration i sin situation som de tar ut på barnen.

Få misstänkta säger att de slår barnet som en del av uppfostran

I kodschemat ingick en fråga om de misstänkta erkände att det som barnet berättade om var sant. En ytterligare fråga avsåg om de i så fall tog upp att de kom från ett land där det är accepterat att slå sina barn som en del av uppfostran, och att de inte visste att det var förbjudet i Sverige. Frågorna fanns med för att se om detta var en vanlig ursäkt för sättet att behandla barnet. Så var dock inte fallet. Det var ovanligt att de misstänkta erkände något över huvud taget, 86 procent erkände ingenting³¹, oberoende av vilken bevisning som fanns i ärendet. Det var 14 misstänkta som erkände delvis och 3 misstänkta (en knapp procent) erkände helt. Det var vanligare att föräldrar med utrikes bakgrund nekade till alla anklagelser.³² I reella tal var det totalt sex utrikes födda misstänkta som delvis erkände och motiverade det med att det var det sätt att uppfostra barn som tillämpades i deras hemland. Ett par av dem var nyanlända och de angav att de ännu inte fattat att det var förbjudet att slå sina barn i Sverige. Ytterligare ett par misstänkta sade att det oftast följde svenska regler men att de tyckte att det var svårt att få barnen att lyda utan att tillgripa lindrigt våld.

De få erkännanden som gjordes kom främst från inrikes födda föräldrar till barn med adhd. Det kunde handla om skilda pappor som beskrev att de inte alltid klarade av att hantera sitt barn och då tillgrip lindrigt våld. De bad också om hjälp för att klara av situationen bättre. (Fall som rör barn med adhd beskrivs närmare i nästa avsnitt.)

Man kan fundera över varför nästan alla invandrade föräldrar hundraprocentigt nekade till alla anklagelser, även om de kanske skulle kunna få mer hjälp om de tillstod att de hade svårigheter att hitta alternativ till att tillgripa våld i konflikter med barnen, till exempel när det gäller att hjälpa till hemma eller stänga av mobilen. Det skulle kunna hänga samman med ett lägre förtroende för myndigheterna än bland inrikes födda föräldrar. De kanske i större utsträckning oroar sig för att barnen kommer att omhändertas och de själva kommer att hamna i fängelse om de tillstår någonting över huvud taget.

Barn med adhd

Forskning visar också att vissa egenskaper hos barnet, till exempel hyperaktivitet, kan förknippas med en ökad risk för att bli utsatta för våld av sina föräldrar (Janson 2010). Mot denna bakgrund kodades om det fanns uppgifter i ärendet om att barnet hade eller misstänktes ha adhd. Det visar sig då att närmare 20 procent av barnen med inrikes födda föräldrar hade en adhd-diagnos eller skulle bli utredda för det. Inte sällan hade barnet även andra diagnoser som autism, aspergers syndrom eller trotsyndrom.

³¹ Häre ingår den grupp av misstänkta som inte erkände eftersom de inte förhöordes (30 procent av samtliga misstänkta).

³² Andelen som erkände helt eller delvis var 19 procent bland misstänkta födda i Sverige och 7 procent bland misstänkta födda utomlands.

Andelen barn som hade eller misstänktes ha adhd var lägre bland barnen med utrikes födda föräldrar (6 procent). En möjlig förklaring till skillnaden skulle delvis kunna vara att utrikes födda föräldrar i mindre utsträckning tar initiativ till eller blir rekommenderade att deras barn ska bli utredda för neuropsykiatriska funktionshinder (se Ester Gubi, E., Sjöqvist, H. m.fl. 2022). Det torde särskilt gälla föräldrar som relativt nyligen kommit till Sverige. I de fallen kan det också vara svårt att veta om ett barns problem beror på tidigare trauma eller på adhd.

En stor majoritet av de aktuella barnen med adhd är pojkar (drygt 80 procent) och de flesta av pojkarna är mellan 6 och 9 år³³. Flickorna i materialet som har adhd är äldre; de flesta är 12–13 år. En möjlig förklaring till det är att flickor generellt sett får sina diagnoser senare, eftersom det oftare är svårare att upptäcka att de har adhd (<https://www.medicin.lu.se/artikel/hur-paverkas-livet-barn-med-adhd>).

Det som utmärker barn med adhd är att de är rastlösa och har svårt att avsluta något och varva ner. De har också ofta svårt att styra sitt humör (se till exempel (<https://www.sveakbt.se/adhd/adhd-barn-checklista>, <https://www.medicin.lu.se/artikel/hur-paverkas-livet-barn-med-adhd>). I ärendena framgår tydligt vilka svårigheter som det kan innebära att vara förälder till ett barn med adhd och andra neuropsykiatriska diagnoser. Den bild som framträder av barnen med adhd i Brås material är att de kan ha svårt att rätta sig efter tillsägelser, får långvariga och starka känsloutbrott och de kan inte alltid tolka och förstå de situationer de hamnar i. I en del av ärendena får man bilden att de tycks överdramatisera eller beskriva saker de varit med om på ett sätt som inte stämmer med verkligheten. Sammantaget illustrerar ärendena att problem av detta slag innebär en ökad risk både för att föräldrarna inte alltid klarar att hantera barnet och tillgriper våld och för att de blir anmälda för att ha utsatt barnet för våld utan att så behöver ha varit fallet.

Skilda föräldrar är kraftigt överrepresenterade i de ärenden som rör barn med adhd³⁴. Det är inte förvånande med hänsyn till att det torde vara särskilt svårt uppfostra ett barn med adhd när man inte kan dela uppgiften med den andra föräldern. Mot den bakgrunden har de 26 ärenden där målsägaren har adhd och föräldrarna är skilda studerats närmare. Man kan se i huvudsak två typer av sådana ärenden. I den ena typen av fall är diagnosen bara ett av ett flertal problem i familjen, med psykisk ohälsa hos de skilda föräldrarna, droger, brott och omsorgssvikt. De har stöd från socialtjänsten sedan tidigare, och barnen har ibland varit omhändertagna tidigare.

I den andra typen av fall är den misstänkte en skild pappa som har barnet boende hos sig varannan vecka eller varannan helg. De misstänkta i dessa

³³ Att de är just i den åldern kan bero på att det är först i den åldern då det brukar bli aktuellt med en diagnos, samtidigt som de fortfarande är omogna och har liten förmåga att hantera sina svårigheter.

³⁴ I tre fjärdedelar av ärendena där målsägaren har adhd är den misstänkte skild, jämfört med hälften av ärendena totalt sett.

fall berättar i flera fall målande om de situationer som uppstår när de försöker sätta gränser för barnet eller lugna ett utbrott hos barnet. Särskilt stora tycks svårigheterna vara när barnet har både adhd och autism. Papporna försöker då lugna ner barnet så gott de kan, till exempel genom att hålla fast barnet eller att lugnt fösa bort det. Men ibland tappar de tålmodet och hanterar inte situationen så lugnt som de borde. I en del fall nämns att pappan har liknande svårigheter som barnet, vilket inte torde underlätta situationen. I de stunderna kan barnet uppfatta att det utsätts för våld av föräldern, vilket ibland – men inte alltid – tycks vara fallet och berättar det för skolan. Skolan gör då en orosanmälan till socialtjänsten som i sin tur anmäler det hela till polisen.

Även i dessa fall har föräldrarna nästan alltid redan tidigare haft kontakt med myndigheterna för att få hjälp med barnet, antingen socialtjänsten eller BUP eller båda. Men en del föräldrar lyfter fram att de gärna skulle vilja ha ytterligare hjälp för att kunna hjälpa och hantera barnet så bra som möjligt.

I de få fall med skilda pappor som misstänks ha misshandlat en dotter med adhd, har barnet i flera fall just kommit upp i tonåren och mår dåligt på många sätt, till exempel har självskadebeteende. Dessa flickor kan då berätta mycket dramatiska historier om hur pappan slår dem i hemlighet på natten eller slår och sexuellt utnyttjar dem när ingen ser det. Pappan nekar på ett sätt som framstår som trovärdigt vid genomläsning av ärendet, och ingen i omgivningen ger något stöd för att något sådant skulle ha hänt.

Nästan en fjärdedel av barnen tog tillbaka sin anklagelse

En viktig faktor för att utredningen ska leda till åtal och fällande dom är att barnet håller fast vid sin berättelse under rättsprocessen. Av materialet framgår dock att barnen inte sällan tog tillbaka sin anklagelse efter att polisanmälan gjorts. Det var 23 procent av barnen som gjorde det (12 procent tog helt tillbaka medan 11 procent delvis tog tillbaka vad de sagt). Det var ungefär lika vanligt att barnen tog tillbaka anmälan i ärenden med inrikes födda som med utrikes födda föräldrar.

De sade då att det bara var en fantasi och att det som de sagt inte var sant. Utöver detta finns det flera fall där barnen vid förhör försökte förminska det som hänt och säga att det inte var så allvarligt. En pojke i mellanstadiet som berättat för skolan att hans pappa slagit honom i flera år, säger senare i polisförhör att det nu var bra hos pappa.

"Han tycker att det är onödigt att prata om det här våldet eftersom pappan inte kommer att göra det igen. Det hände för länge sedan och det var inte allvarligt och onormalt och nästan alla blir slagna av sina pappor. Han tycker inte soc ska tala med pappan. Han är orolig för att pappan ska bli ledsen, men han är inte orolig för att pappan ska slå igen."

(Text hämtad från ett referat av förhör i ett ärende)

Den bild som vanligen framträder i dessa ärenden är att barnen känner en stark lojalitet mot föräldrarna och mår dåligt över den boll de satt i rullning. En del var oroliga för att föräldern ska bli ledsen eller hamna i fängelse:

"När föräldrarna satt på häktet mårde hon dåligt över detta och ringde sin advokat och ville ta tillbaka anmälan för att föräldrarna skulle komma ut från häktet."

Ett annat exempel är en pojke i lägre tonåren med en ensamstående mamma som slår sina barn och enligt socialtjänstens utredning visar prov på olika typer av omsorgssvikt. När hans situation blir känd inleds en polisutredning och han placeras i familjehem. När han förhör säger han:

"Att jag kommer att komma tillbaka till henne nu i januari för att då tycker jag att hon ska få en chans till och får hon hjälp, får hon ju hjälp av socialen nu och att om hon blir värre, eller ja hon gör nåt, en enda grej till, så kan man blanda in polisen, annars tycker jag inte att, anser inte att det är rätt att göra det just nu."
(Text hämtad från ett referat av förhör i ett ärende)

Andra barn oroade sig för att de ska bli omhändertagna och tvingas skiljas från sina föräldrar. En pojke i mellanstadieåldern med en familj som ganska nyligen kommit till Sverige berättar i skolan att föräldrarna slår honom och hans syskon. Det framkommer att föräldrarna ibland hotar barnen med att de kommer att bli omhändertagna om de berättar för andra om våld i familjen. I referatet från ett polisförhör med pojken står följande:

"Målsäganden säger att han råkade berätta för sin lärare om sakerna som mamma och pappa gör mot honom. Han vill inte åka till polisen för han vill inte förlora sin mamma och pappa. Om han gick till polisen skulle polisen komma och ta honom från mamman. Det sade mamman till honom. Det är den enda familj han har i Sverige och han vill inte förlora den."

I flera fall säger barn, som blivit omhändertagna och placerade i familjehem men längtar hem, att det inte var sant det som de berättat om våld.

Hedersrelaterade fall

I uppdraget från regeringen ingår att studera om det finns en hedersproblematik i de aktuella ärendena. Hedersproblematik är dock inte något helt entydigt begrepp vilket är en svårighet när man ska avgöra i vilken utsträckning de misstänkta brotten i ärendena är hedersrelaterade. Vid avgränsningen har vi främst haft webbplatsen hedersförtryck.se som länsstyrelsen i Östergötland³⁵ och regeringens proposition *Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet (prop.2019/2020:131)* som grund.

Länsstyrelsen i Östergötland definierar begreppet på följande sätt:

Hedersrelaterat våld och förtryck handlar om att upprätthålla gemensamma normer och värderingar som råder i den egna familjen/släkten eller ett större kollektiv. Det kan också handla om att återupprätta familjens eller släktens anseende om det skadats. Heder handlar om en kollektiv moral där kontrollen av kvinnans sexualitet är en förutsättning för upprätthållandet av kollektivet och patriarkatet. (Hedersförtryck.se)

Val av partner är till exempel många gånger inte en individs eget val utan en angelägenhet för familjen eller ett större kollektiv. (Hedersförtryck.se)

För flickor och unga kvinnor kan kontrollen handla om:

- Att inte få vara med på alla skol-och fritidsaktiviteter.
- Att inte få välja vilka kläder man vill ha.
- Krav på att ta stort ansvar för hemarbete och småsyskon.
- Kontroll av mobil, dator och sociala medier.
- Att inte få välja eller välja bort religiös åskådning.
- Att inte få ha vänner som inte är godkända av familjen.
- Att inte få ha pojkvän/flickvän.
- Att dölja/hemlighålla sin sexuella läggning eller könsidentitet.
- Att inte få ha sex innan äktenskap.
- Att inte få välja partner eller hur man ska leva sitt liv. (Hedersförtryck.se)

I regeringens proposition formulerar man sig på följande sätt:

"Hedersrelaterat våld och förtryck är kopplat till hedersnormer som bygger på starka patriarkala eller heteronormativa föreställningar. De patriarkala föreställningarna tar sig uttryck i kontroll av flickor och kvinnor som sträcker sig från begränsningar i vardagen rörande klädsel, umgänge och rörelsefrihet till begränsningar i val av utbildning, arbete, äktenskap och äktenskapsskillnad. I sin mest extrema form kan hedersnormerna leda till allvarlig brottslighet såsom

---

³⁵ Länsstyrelsen i Östergötland har i uppdrag av regeringen att på olika sätt stödja enskilda yrkesverksamma och nationella myndigheter i deras arbete. De ger bland annat stöd till yrkesverksamma rörande hedersförtryck på sin webbplats www.hedersfortryck.se.

t.ex. hot om våld och våld, inklusive dödligt sådant. För de individer som försöker trotsa kontrollen kan följderna bli allvarliga." (Prop. 2019/2020:131)

Länsstyrelsen i Östergötland lyfter dock fram att även pojkar och unga män kan vara utsatta för hot, kontroll och begränsningar samt äktenskapstvång som har sin bakgrund i hedersrelaterade normer. Pojkar förväntas också i stor utsträckning bevaka och kontrollera sina systrar eller andra kvinnliga släktingar.

Brottsligheten syftar till att på ett omotiverat sätt skambelägga barn och unga människor som fritt vill utforma sina liv och själva bestämma vem de vill leva med. (Hedersförtryck.se)

Hur vanligt är det att barn utsätts för hedersrelaterat våld?

Det är svårt att veta exakt hur många som är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. Det beror bland annat på att det är svårt att definiera begreppet så exakt att det för varje enskild individ går att bestämma om det våld hon eller han utsatts för ska ses som hedersrelaterat eller inte. Därtill kommer att de som blir utsatta inte alltid vill berätta om det i till exempel en frågeundersökning eller ens tänker på det de utsatts för som hedersrelaterat, även om det är det.

De mest aktuella uppgifter som finns är från en enkätstudie som genomförts i Stockholm, Göteborg och Malmö under 2018 (Bainvanstovu, R. M.fl. 2019). Enkäten riktade sig till niondeklassare i de tre städerna. Hälften av skolorna i Stockholm och Malmö deltog och samtliga skolor i Göteborg. Bortfallet på enskilda frågor låg på i genomsnitt 20 procent.

För att avgränsa de elever som lever i en hederskultur ställdes flera olika frågor i enkäten. En fråga avsåg om de levde med hedersrelaterat våld. Av samtliga svarande var det omkring 9 procent som angav att de lever med hedersrelaterat våld.

Konsekvenser av hedersrelaterat våld

Socialstyrelsen gjorde 2007 en intervjustudie om ungdomar som placerats i skyddade boenden på grund av hedersrelaterat våld eller risk för att utsättas för det³⁶. I studien ingick 49 ungdomar som skrivits in på ett skyddat boende för hedersförtryck. Det visade sig att en stor majoritet av dem hade psykosomatiska och psykiska problem som hade samband med vad de hade utsatts för. Cirka 70 procent hade ofta eller alltid huvudvärk och svårt att sova, och en lika stor andel hade ofta eller alltid ångest eller kände sig deprimerade. Cirka 30 procent hade självmordstankar. En uppföljning efter ett år visade att många fortfarande mådde psykiskt dåligt. De som hade

³⁶ *Frihet och familj*. Publicerad på Socialstyrelsens websida 2007.

återupptagit kontakten med sin familj mådde bättre än de som inte gjort det (Socialstyrelsen 2007).

Länsstyrelsen i Västra Götalands studie *Stress och trauma* från 2009 som fokuserar på posttraumatiskt stressyndrom, PTSD, har också visat att psykisk ohälsa är vanligt bland dem som har utsatts för hedersrelaterat våld. Av personer som vistats på skyddat boende på grund av hedersrelaterat våld uppfyllde 71 procent kriterierna för PTSD, jämfört med 20 procent i en jämförelsegrupp bestående av studenter med utländsk bakgrund på gymnasiet eller inom vuxenutbildning under samma tidsperiod.

Knappt 10 procent av de anmälda brotten bedömdes vara hedersrelaterade

I kodschemat för ärendegenomgången ingick en fråga om huruvida det anmälda brottet var hedersrelaterat. Variabeln "hedersrelaterat brott" avgränsades så att det dels skulle finnas tecken på hedersproblematik i familjen av det slag som anges av länsstyrelsen i Östergötland, dels skulle framgå att våldet var en reaktion på att barnet opponerat sig mot eller överträtt de hedersrelaterade normerna. Det bör dock sägas att en avgränsning av detta slag innebär risk både för att man överskattar antalet hedersrelaterade brott och för att man underskattar det (se *Heder och samhälle* s. 34.) Risken för *överskattning* ligger i att man vid kodningen kanske ser tydliga tecken på att föräldrarna uppfostrar sina barn utifrån hedersrelaterade normer, men drar för snabba slutsatser när det gäller i vilken utsträckning våldet som beskrivs i ärendet är en reaktion på att barnet överträder dessa hedersnormer. I flera av de aktuella ärendena hade föräldrarna en mer patriarkalt orienterad uppfostran än vad som är gängse i Sverige. Vid en närmare genomläsning av ärendet visade det sig dock att det våld som de sades ha utövat mot barnen i sin uppfostran handlade om att barnen överträtt regler som de flesta föräldrar i Sverige ställer sig bakom. Det handlade då om att barnen inte läste sina läxor, bråkade med sina syskon eller satt för mycket med sina mobiler.³⁷ I sådana fall har våldet mot barnen inte kodats som hedersrelaterat eftersom det inte fanns en tydlig koppling mellan våldet och de hedersrelaterade normerna.

Mot den avgränsning som vi valt kan då ställas att den istället kan *underskatta* våldets möjligheter att upprätthålla förtryckande hedersnormer, även om våldet inte på något tydligt sätt handlar om sådana normer. Våldet kan ge en signal om att föräldrarna har ett våldskapital som skulle kunna användas om hedersnormerna överträds och den signalen kan vara tillräcklig för att upprätthålla den.

Mot denna bakgrund kodades variabeln om hedersrelatering i två steg. Först gjordes ett brett urval, utifrån till exempel att ordet *heder* nämndes av

³⁷ Att barnen satt för mycket med sina mobiler tycktes vara en av de vanligaste konfliktorsakerna i alla barnärenden.

någon, att någon myndighet misstänkte att det fanns en hedersproblematik eller att barnen, och då främst flickor, berättade om att föräldrarna begränsade deras rörelsefrihet. Med den vida avgränsningen bedömdes ett 40-tal av brotten vara hedersrelaterade. I nästa steg diskuterades varje ärende utifrån dels om man verkligen kunde säga att problemen var hedersrelaterade, dels om våldet var länkat till hedersnormerna.

Efter den diskussionen återstod 32 brott av de totalt 361 anmälda brotten, som klassades som hedersrelaterade. Det innebär att andelen hedersrelaterade brott med Brås avgränsningar ligger på 9 procent. Bland utrikes födda misstänkta var andelen hedersrelaterade ärenden knappt 12 procent, medan motsvarande siffra var drygt 1 procent bland de misstänkta som var födda i Sverige. Men man bör ha i minnet att det finns en osäkerhetsmarginal här med hänsyn till svårigheterna att bestämma vilka av de anmälda brotten som ska ses som "hedersrelaterat våld".

På följande sidor beskrivs de 32 ärendena närmare.

Målsägarna är flickor i 13–17-årsåldern

Av de 32 ärendena rörde 28 flickor och 4 pojkar. De flesta flickorna var 13–17 år när anmälan gjordes³⁸. Pojkarna var 12–15 år. De allra flesta familjerna kom från Syrien, Irak och Iran, med en stor dominans av familjer från Syrien. Men det fanns också ett par familjer från Somalia. Nästan två tredjedelar av familjerna var relativt nyanlända i Sverige; de hade bott högst fem år i Sverige. Med hänsyn till den stora flyktingströmmen från Syrien 2015 är det inte så förvånande att många av familjerna var flyktingar från det landet (14 av 32).

Den hedersrelaterade kontroll som flickorna berättade om handlade mestadels om att de inte fick gå ut och träffa vänner efter skolan och inte umgås med pojkar. Flera berättade också att de hade krav på sig att bära slöja, ha heltäckande kläder och ta ett stort ansvar för hushållet. I ett par fall hotades flickorna av tvångsgifte.

Flickorna beskrev sin situation på till exempel följande sätt:

"Familjen är väldigt religiös och man måste ha slöja och man måste vara perfekt. Mamma och brorsorna har sagt att de ska raka av hennes hår för de vet att hon älskar sitt hår. De vill att hon ska gå med slöja." (Referat från polisförhör)

"Han (pappan) säger hela tiden till mig att han ska tvinga mig ta på mig sjalen och han ska ju tvinga mig att åka ner till Syrien och gifta bort mig till en av mina kusiner." (Citat från polisförhör)

"Men när hon kom till Sverige var farbröderna tydliga med att hon inte får vara med killar, måste ha sjal, vara religiös och om inte de här sakerna sköts så finns ett hot om att hon ska skickas tillbaka till Syrien." (Referat från polisförhör)

---

³⁸ En flicka var 12 år, en var 18 år och en var 20 år.

Så här beskrivs situationen av en fritidsledare som anmält att en 13-årig flicka berättat att pappan och en storebror slår henne:

"Storebrodern sa att de var från ett annat land och att systemen nu blivit lite tokiga av all frihet som det innebär att vara i Sverige. Brodern var orolig för att systemen rökte cigaretter och att hon var ute på stan och på ungdomsgården med vänner. Han sa att det var svårt att kontrollera lillasystemen i Sverige då man inte fick göra på samma sätt som i deras hemland."

I de fyra fallen som rör pojkar så berättar en att han tvingas berätta för pappan vad mamman och systemen har gjort, två berättar att de är tvingade att be fem gånger om dagen och en av dem hotas med tvångsgifte med någon från familjens ursprungsland.

Det vanligaste är att det är enbart pappan som sägs utsätta barnen för hedersrelaterat våld. Men det är nästan lika vanligt att mamman är den som anklagas för våld, antingen tillsammans med pappan eller själv, till exempel som ensamstående mamma. Det är inte heller ovanligt i ärendena att bröder till flickorna sägs delta i kontrollen och våldet.

Barnen tar inte sällan tillbaka vad de sagt när de placeras i familjehem

Efter att barnen i ärenden med hedersrelaterad problematik placerats i familjehem tar de inte sällan tillbaka sina uppgifter om att de blivit slagna. Ofta framstår inte tillbakatagandet som trovärdigt utan mer som ett uttryck för att barnet längtar hem. Men det finns också ett par fall där man undrar vilken av barnens berättelser som är den sanna och där även socialtjänsten uttrycker en sådan osäkerhet. Det går i de fallen inte att säga säkert att barnet inte använt anklagelsen som ett vapen mot föräldrarna i en konfliktfylld och turbulent situation.

Osäkerheten hänger samman med att kriterierna som Brå valt för ett hedersrelaterat fridskränkingsbrott inte bara är att det finns hedersnormer i familjen utan att målsägaren brutit mot dem, och som en följd av det utsatts för våld. Den bild som framträder i en hel del ärenden är att dessa flickor, det handlar ju oftast om flickor, reagerar så starkt mot den ofrihet de känner, att de går väldigt långt när de revolterar mot reglerna. De berättar att de inte får gå ut efter skolan och inte träffa killar, men under utredningen framkommer att flera av dem har äldre pojkvänner, prövar knark, vansköter skolan och är ute sent. Föräldrarna blir oroliga och försöker sätta gränser, men de förnekar att de tillgripit våld.

En mamma berättar till exempel i ett polisförhör att hon flera gånger ringt polisen eftersom dottern skurit sig och agerat våldsamt. Dottern har i de situationerna sagt att hon i skolan kommer att säga att det var mamman som orsakat skadorna. När polisen har kommit och förhört dottern har hon ändrat sig och sagt att hon har skadat sig själv.

Sammanfattande reflektioner

Sammantaget bekräftar genomgången av de ärenden som kodats som hedersrelaterade, att det finns barn i Sverige som lever med hedersrelaterat våld men andelen tydliga sådana ärenden i materialet är inte så stor. Det torde dels ha att göra med att grov fridskränkning avser specifikt *fysiskt* våld medan mycket av det hedersrelaterade våldet är av psykisk karaktär, dels att det enligt Brås avgränsning måste gå att tydligt länka det anmälda våldet till hedersnormer. I många fall är det ofta svårt att med säkerhet säga att det fysiska våld som föräldrarna enligt anmälan utsätter barnet för har som direkt syfte att upprätthålla hedersnormer. Sammanfattningsvis kan man konstatera att anmälningar om grov fridskränkning inte är någon särskilt bra källa om man vill studera förekomsten och karaktären på det hedersrelaterade våldet mot barn i Sverige.

Det som framträder i de ärenden som klassats som hedersrelaterade är att hedersnormerna i sig försvårar att få fram tillräckligt stark bevisning för att det förekommit våld – hedersnormerna är ofta länkade till en form av lojalitets – och tystnadskultur. Denna kultur gör då att ingen annan i familjen vill bekräfta målsägarens berättelse. Det som många av fallen dock tydligt vittnar om är att de normer som nyanlända familjer har med sig när det gäller flickor/pojkar och kvinnor/ män kan leda till kraftiga konflikter och turbulens när barnen ser en annan livsstil i Sverige och vägrar följa föräldrarnas normer. Här behövs mycket stöd och hjälp till både föräldrar och barn för att barnen (och föräldrarna) ska kunna integreras i det svenska samhället på ett bra sätt.

Slutligen bör nämnas att sedan dessa anmälningar gjordes har lagstiftningen förändrats och det nya brottet hedersförtryck införts (4 kap. 4 e § brottsbalken). Det innebär att om anmälningarna rört gärningar som begåtts efter den 1 juli 2022 hade de istället registrerats som hedersförtryck. De slutsatser som dras här om bevisvärigheter med mera torde dock i stor utsträckning också ha bäring på vad man kan förvänta sig rörande tillämpningen av det nya brottet.

Omhändertaganden av socialtjänsten för att skydda barnet

De barn som utsätts för grov fridskränkning befinner sig i en mycket sårbar situation med hänsyn till att den misstänkte ofta är en förälder till barnet. Det är därför av stor vikt att barnen får erforderligt skydd och stöd både under och efter rättsprocessen. Här har socialtjänsten ett huvudansvar men även rättsväsendet berörs. De frågor som Brå försöker belysa med hjälp av de genomgångna polisutredningarna är följande:

- I vilken utsträckning omhändertar socialtjänsten barnen?
- Hur upplever barnen de omhändertaganden som görs?
- Skiljer sig socialtjänstens insatser med hedersrelaterade fall från övriga fall?

För att ha en fullständig bild av vilka åtgärder socialtjänsten vidtar när en polisanmälan om grov fridskränkning mot barn har gjorts, behöver man ha tillgång till socialtjänstens barnavårdsutredningar kring de aktuella barnen. En sådan genomgång hade kunnat ge värdefull information om hela spektret av stödinsatser som socialtjänsten kan ha gett barnet och familjen både före och efter anmälan. Att samla in ett sådant material är emellertid mycket resurskrävande och ligger utanför ramen för vad som varit möjligt i denna studie.³⁹ Analysen har därför fått inskränka sig till det som framkommer i polisutredningarna om socialtjänstens insatser. Det som dokumenteras i polisutredningarna är främst om socialtjänsten gör en placering av barnet utanför hemmet. Andra typer av insatser för barnen eller deras föräldrar redovisas oftast inte i polisutredningarna. Det innebär att det inte går att få en helhetsbild av vad socialtjänsten gör för barnen och den övriga familjen, vilket gör att det är svårt att värdera insatserna. För en bedömning av socialtjänstens insatser skulle man också behöva följa upp hur situationen utvecklas för barnen efter att polisutredningarna avslutas, vilket alltså inte varit möjligt.

Familjerna är oftast inte tidigare kända av socialtjänsten

En orosanmälan från skolan till socialtjänsten syftar ju inte främst till att få till stånd en polisanmälan, utan att åtgärder ska vidtas så att våldet upphör och barnets situation förbättras. Även i de fall där polisanmälan kommer från någon annan än socialtjänsten, så informerar polisen socialtjänsten direkt om att en anmälan inkommit.

Av ärendena framgår att socialtjänsten regelmässigt gör en bedömning av barnets behov av skydd. I de flesta fall är familjen inte tidigare känd av

---

³⁹ För att få in barnens akter skulle ett 100-tal olika kommuner behöva kontaktas. Med hänsyn till socialtjänstens stora arbetsbelastning kan det heller inte uteslutas att alla inte svarat.

socialtjänsten, men det finns också familjer som redan tidigare varit i kontakt med socialtjänsten kring frågor som rör deras barn.

I närmare hälften av ärendena (49 procent) ledde skyddsbedömningen till att barnet direkt placerades i ett familjehem eller ett skyddat boende⁴⁰. I ytterligare 6 procent av ärendena gjordes ingen placering, men skyddet för barnet hade förbättrats genom att den misstänkte häktats eller flyttat (däri ingår att barnet inte längre bodde växelvis hos den misstänkte).

De flesta fosterhemsplaceringarna var frivilliga placeringar enligt socialtjänstlagen och hade alltså accepterats av barnets föräldrar. Hur ”frivilliga” dessa placeringar var går dock inte att utläsa från utredningarna. Det kan inte uteslutas att en del av föräldrarna går med på placeringen eftersom de kan uppleva att finns ett bakomliggande hot om en tvångsplacering.

En femtedel av placeringarna gjordes enligt lagen om vård av unga (LVU) mot föräldrarnas vilja. Det innebär att en knapp tiondel av alla anmälningar om grov fridskränkning mot barn ledde till en LVU-placering.

Placeringen pågår oftast under en begränsad tid; det vanliga är att barnen ganska snart vill komma hem igen. Det är tydligt att när barnen berättar om sin situation för någon i skolan så är det för att de önskar att våldet ska upphöra. Men det innebär inte att de vill skiljas från sin familj. De allra flesta vill vara kvar i familjen – men slippa våld. I polisförhör säger en 7-årig fosterhemsplacerad flicka:

”Det här är inte min mamma (jourhemsmamman) det där är någon som ska hjälpa mig och göra min mamma och pappa snäll och trevlig. ---.

Jag vill gå hem, jag vill faktiskt gå hem till min mamma och pappa och träffa dem men det går inte, de måste visa kärlek, respekt och kärlek.”

Och senare under förhöret:

”Jag tycker synd om mamma. För att jag vill gå hem men jag får inte. Polisen bestämmer, men jag kan inte. Jag vill verkligen gå hem men jag får inte.”

Socialtjänsten har en aktiv roll i hedersrelaterade ärenden

Liksom när det gäller de övriga fridskränkingsärendena så startar ärendet vanligen med att barnet berättar i skolan att hon eller han blir slagen. Skolan kontaktar socialtjänsten som i sin tur i dessa fall gör en polisanmälan⁴¹. När det gäller ärenden med misstänkt hedersproblematik gör socialtjänsten i de allra flesta fall ett omedelbart omhändertagande när de får in en orosanmälan från skolan. I 84 procent av ärendena ser alltså socialtjänsten till att barnet placeras i fosterhem eller skyddat boende (ibland då med mamman och syskon, som också utsatts för våld)

⁴⁰ Några äldre flickor placerades i skyddat boende och inte i fosterhem.

⁴¹ Alla orosanmälningar om våld leder inte till en polisanmälan, men det finns inga aktuella studier om vilken utsträckning de leder till en polisanmälan eller inte.

– jämfört med närmare hälften av ärendena som inte kategoriserats som hedersrelaterade. I de flesta övriga fall flyttar målsägaren utan hjälp från socialtjänsten eller så blir den misstänkte häktad. I majoriteten av de fall där socialtjänsten beslutar om placering i fosterhem eller skyddat boende går föräldrarna med på att barnet placeras. Det blir alltså en frivillig placering enligt socialtjänstlagen i 16 fall (närmare hälften av hedersärendena). I 12 fall (38 procent av hedersärendena) görs placeringen enligt LVU, det vill säga med tvång.

Andelen av barnen som får flytta i samband med anmälan är alltså klart högre i hedersärendena än i övriga ärenden – i övriga ärenden placeras 40 procent av barnen i familjehem eller skyddat boende. Det tyder på att det kan finnas rutiner inom socialtjänsten när det gäller hedersärenden, som innebär en presumtion för att placera ett barn utanför hemmet när man får in en misstanke om hedersförtryck.

I övrigt är det en stor variation när det gäller familjernas tidigare kontakter med socialtjänsten och vilket stöd de tidigare fått och får efter polisanmälan. Uppgifterna om tidigare kontakter och stöd är dock inte så systematiskt dokumenterade att de går att kvantifiera. Det framgår dock att en del familjer inte alls är kända av socialtjänsten, trots att barnen nu berättar om våld och förtryck som pågått under lång tid. Andra är kända av socialtjänsten sedan tidigare. Det kan då antingen handla om tidigare orosanmälningar som inte bedömts föranleda någon insats eller att föräldrarna fått stödinsatser tidigare. Det varierar också i vilken utsträckning föräldrarna är intresserade av familjebehandling efter polisanmälan eller nekar till allt och inte vill ha någon hjälp.

Ärendenas väg från anmälan till dom

Huvudfrågan i denna del är vad som krävs för en fällande dom för grov fridskränkning mot barn. Vilka faktorer bidrar till att närmare 90 procent av anmälningarna inte leder till något åtal och vad är de största utmaningarna när man ska utreda dessa brott? De aspekter som då kommer att studeras är bland annat:

- I vilken omfattning utreds anmälningarna om grov fridskränkning mot barn?
- Hur väl fungerar kriterierna för grov fridskränkning när de ska tillämpas i ärenden som rör barn?
- Vilken bevisning finns tillgänglig och samlas in?
- Vad krävs för att ett ärende ska gå till åtal?
- Klaras vissa typer av grov fridskränkning upp i mindre utsträckning än andra, till exempel beroende på typ av underbrott och barnens ålder och kön?
- Hur stor andel av de åtalade brotten leder till en fällande dom?
- Vilka påföljder utdöms?

Slutligen kommer studien, i tillämpliga delar, ta upp vad det finns för likheter respektive skillnader i rättsprocessen i relation till grov kvinnofridskränkning, och varför det brottet klaras upp i större utsträckning än grov fridskränkning mot barn.

Rättsliga förutsättningar

Som följer av brottsbeskrivningen i 4 kap. 4 a § brottsbalken måste ett antal förutsättningar vara uppfyllda för att en gärning ska uppfylla rekvisiten för grov fridskränkning. Det krävs att:

- Det rör sig om flera brottsliga handlingar som ryms under någon av brottsbeskrivningarna i 3, 4, 5 § 1 eller 2, 6 eller 12 kapitlet i brottsbalken eller 24 § lagen om kontaktförbud (1988:688) och det finns ett tidsmässigt samband mellan dem.
- Målsägaren är en närstående eller tidigare närstående till gärningspersonen.

- Gärningarna var för sig har utgjort led i en upprepad kränkning av den utsatta personens integritet, vilket innebär ett krav på visst tidsmässigt samband.⁴² Därutöver krävs att ingen av de enskilda gärningarna (underbrotten) får vara preskriberad.
- Gärningarna varit ägnade att allvarligt skada självkänslan hos den som utsatts.

Därutöver krävs att de enskilda handlingarna är tillräckligt konkret beskrivna och tidsbestämda för att den som är misstänkt ska veta vad han eller hon anklagas för. För en fällande dom krävs också att bevisningen är sådan att det är ställt utom rimligt tvivel att den misstänkte är skyldig.

Ovanstående faktorer är de som styr åklagarens beslut att lägga ner en utredning om grov fridskränkning eller väcka åtal. I detta kapitel studeras i vilken utsträckning de genomgångna anmälningarna lagts ner eller ”slutredovisats till åklagare”⁴³, och vad som tycks ha varit orsaken till det ena eller det andra beslutet. Vi belyser också i vilken utsträckning åtalen lett till en fällande dom.

Ofta ett omfattande utredningsarbete

När en anmälan om grov fridskränkning registreras inleds i stort sett alltid en utredning.⁴⁴ Den genomgång som Brå gjort visar att man ofta lägger ner ett ganska stort utredningsarbete vid anmälningar om grov fridskränkning mot barn. Ofta är det flera syskon som är målsägare och de hörs var och en vid mer än ett tillfälle av poliser som är särskilt utbildade för att tala med barn. Ett flertal förhör görs också vanligen med både skolpersonal och med personal inom socialtjänsten. Därtill hörs föräldrarna och ibland andra syskon än de som är målsägare samt släktingar. Slutligen är det inte ovanligt att försvaret ber om förhör med personer som är vänner till den misstänkte för att styrka att det är en bra person, eller grannar som oftast då vittnar om att de inte sett eller hört något våld mot barnen.

Utredningarna tar i median närmare 70 dagar från att brottet skrivs in till avslutande beslut. Genomsnittstiden är drygt 120 dagar, vilket förklaras av att det finns ett antal mycket omfattande utredningar som dragit ut på tiden.

Fyra av fem ärenden läggs ner

Trots de resurser som läggs ner i utredningarna är det svårt att få till stånd ett åtal för grov fridskränkning mot barn. Som tas upp nedan beror det både på att brottsanklagelserna kan vara alltför opreciserade och på att ingen kan

⁴² Gärningar med strängare straffskala än grov fridskränkning ska gärningspersonen dömas separat för.

⁴³ Med slutredovisning menas att åklagaren avslutar utredningen med avsikt att väcka åtal.

⁴⁴ Endast två av de 361 anmälningarna ledde inte till någon utredning.

eller är beredd att styrka barnets berättelse. Det innebär att utredningarna sällan leder till slutredovisning; mer än fyra av fem läggs ner (82 procent). Av de utredningar som slutredovisas avser beslutet i vissa fall endast enskilda underbrott och inte grov fridskränkning: 12 procent av de anmälda brotten slutredovisas som grov fridskränkning (43 fall) och ytterligare 6 procent (23 fall) slutredovisas som underbrott.

Nedan beskrivs vad som utmärker de 43 ärenden som *slutredovisas som grov fridskränkning*.

För slutredovisning som grov fridskränkning krävs i princip misshandel som underbrott

I lagtexten anges en rad olika brottstyper som kan utgöra underbrott vid grov fridskränkning. Det sägs dock ingenting om hur allvarliga dessa brott måste vara. Av tidigare studier framgår att när det gäller grov kvinnofridskränkning utvecklades mycket snart en praxis som innebär att fysisk misshandel alltid måste ingå som underbrott för att ett åtal ska väckas (Brå 2000 och 2019). Brås material visar att denna praxis även gäller i fall som rör grov fridskränkning mot barn. Som framgått tidigare inrymde 95 procent av anmälningarna misshandel och i de slutredovisade fallen inrymde alla fall, utom ett, misshandel⁴⁵. I de slutredovisade fallen var dock andelen som avsåg endast *ringa* misshandel lägre än bland de anmälda fallen. I endast två av de slutredovisade fallen var misshandeln ringa.

I 42 procent av de slutredovisade fallen ingår, förutom misshandel, även att målsägaren blivit hotad vid upprepade tillfällen och i 23 procent av fallen ingår även upprepade ofredanden. Det visar att det inte är nödvändigt med andra brott än upprepade misshandel för att åtal ska väckas för grov fridskränkning mot barn. Om olaga hot ingår i anmälan ökar dock sannolikheten för slutredovisning, medan ofredanden inte tycks förstärka sannolikheten för slutredovisning i någon märkbar grad.

Rättsläget oklart ifråga om hur många gärningar som krävs för grov fridskränkning mot barn

Av lagtexten framgår också att det måste röra sig om *flera* gärningar, men antalet preciseras inte närmare. De brottbalkskommentarer som finns kring frågan går isär. Nils Jareborg skriver i boken *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten* (2015) att det räcker med två sådana gärningar medan Susanne Wennberg i *Brottsbalken: en kommentar. Del 1* anger att det krävs tre gärningar. Den ytterligare vägledning i frågan som finns är en dom från Högsta domstolen (HD) från 2004. Den rörde fridskränkning från

---

⁴⁵ Två tredjedelar avsåg misshandel av normalgraden och en fjärdedel avsåg ringa misshandel.

föräldrar mot en 12-årig dotter (2004-06-29 B 1726-04). I den står bland annat följande:

"Fridskränkning brottet är emellertid inte konstruerat som ett fortlöpande, perdurerande, brott. Det är fråga om enskilda gärningar som straffbeläggs för sig men sedda i sitt sammanhang och med ett särskilt rekvisit – att var och en av gärningarna har utgjort led i en upprepad kränkning – som är det som ger brottet dess fridsstörande karaktär. (Prop. 1997/98:55 s. 132.) En annan sak är att det, när det gäller t.ex. misshandelsbrott av nu ifrågavarande slag, kan vara godtagbart att till grund för en fällande dom läggs, förutom vissa detaljerat beskrivna och tidsbestämda gärningar, ytterligare gärningar av likartat slag som begåtts under en viss tidsperiod och där det hålls mera öppet exakt tidpunkt, plats och kanske även tillvägagångssätt för respektive gärning."

Sammanfattningsvis torde kunna sägas att rättsläget inte är helt tydligt när det gäller hur många gärningar som måste ingå för en fällande dom för grov fridskränkning.

Utsatthet för våld vid två tillfällen räcker i praktiken inte för slutredovisning som grov fridskränkning

När det gäller grov kvinnofridskränkning har åklagarna utvecklat en praxis som innebär att det måste finnas tre detaljerat beskrivna och tidsbestämda gärningar för ett åtal. År 2016 innehöll över 95 procent av åtalen för grov kvinnofridskränkning minst tre specificerade brott, och i runt hälften av åtalen var antalet specifika, daterade brott minst sju (Brå 2019:8 s. 118).

Praxis när det gäller antalet gärningar som måste ingå för att gärningarna ska bedömas och slutredovisas som grov fridskränkning mot barn tycks likna den som gäller vid grov kvinnofridskränkning. I nästan alla slutredovisade fall (98 procent) anges att barnet utsatts för våld antingen regelbundet eller vid ett flertal tillfällen.⁴⁶

Brotten i de slutredovisade ärendena har också ägt rum relativt kort tid före anmälan. I 70 procent av de fallen har åtminstone någon av våldshändelserna skett högst två veckor före anmälan och i inget slutredovisat fall har samtliga underbrott begåtts mer än ett halvår före anmälan. Detta resultat torde delvis vara en följd av de förutsättningar som måste vara uppfyllda för att straffbestämmelsen ska vara tillämplig, eftersom det kan vara svårare att mer exakt precisera händelser som ligger längre tillbaka i tiden. Därtill kommer att övriga bevisvärigheter också brukar öka ju längre tillbaka händelserna ägt rum.

⁴⁶ I Brås kodschema hade variabeln om antalet våldstillfällen tre möjliga alternativ: "vid enstaka tillfällen", "vid flertalet tillfällen" och "regelbundet". Svaren grundade sig på åklagarens stämningansökan.

Specifika uppgifter om när våldet ägde rum saknas i nästan två tredjedelar av fallen som slutredovisas

En central fråga är i vilken utsträckning det för ett åtal för fridskränkning mot barn krävs att barnet (eller någon annan) kan berätta om specifika, konkreta våldshändelser och ange när de ägde rum.

Även om inte HD anger om det krävs fler gärningar än två för en fällande dom, så skapar dock HD:s krav på att gärningarna ska vara detaljerat beskrivna och tidsbestämda problem vid rättstillämpningen av brottet grov fridskränkning mot barn. Problemet gäller främst kravet på att barnet ska kunna specificera när olika våldshändelser ägde rum. Det strider mot hur barn tänker kring vad de varit med om, särskilt om våldet är en del av deras vardag. Förutom kanske för de äldsta barnen är inte datum eller ens månader begrepp som har någon direkt förankring i deras medvetande. Av det genomgångna utredningsmaterialet framgår att de ibland kan hänga upp en våldshändelse på någon annan specifik händelse som de minns, till exempel jul, skolavslutning, en resa till IKEA eller att de flyttat. Därför är det sällsynt att anmälningarna om grov fridskränkning mot barn innehåller några exakt tidsbestämda gärningar.

Det kan ibland också vara svårt för barnen att detaljerat beskriva enskilda våldshändelser om våldet är en del av deras uppväxtmiljö. De olika händelserna glider in i varandra och de har inte alltid anledning att lägga en specifik händelse på minnet; de kanske helst vill förtränga det. När de till slut berättar för någon i skolan att de blir slagna kan de kanske berätta om den senaste eller ett par specifika händelser men inte mer.

Det innebär att det inte skulle bli några åtal alls för grov fridskränkning mot barn år 2019 om det hade krävts att det ingick tre konkreta tidsbestämda fall av misshandel. Detta tycks ha fått betydelse för åklagarnas bedömning av om det går att väcka åtal för grov fridskränkning eller inte – de väcker åtal även i fall där saknas preciserade uppgifter om när de våldshändelser som ingår i åtalet ska ha ägt rum. Inget av de 43 slutredovisade fallen inrymde tre händelser som var exakt, på dagen, daterade och endast sex fall inrymde två exakt daterade händelser. Sex av de slutredovisade fallen hade en exakt (1) daterad händelse. Totalt fanns det alltså någon exakt daterad våldshändelse i en knapp tredjedel av de slutredovisade fridskränkningssbrotten.

Vid kodningen av materialet fanns också en variabel som visade om händelsen, även om den inte var exakt daterad, ändå var något så när tidsmässigt preciserad. Detta operationaliserades som att det skulle framgå vilken månad den anmälda händelsen skett. Stämningsansökan i ett av dessa något mer preciserade fall var formulerad på följande sätt:

Misshandel någon gång i september-oktober 20xx på xvägen 9 i x-stad genom slag med öppen hand mot ansiktet vilket orsakat smärta och rodnad. (Efter besök hos morbror)

Misshandel i december 20xx på xvägen 9 i x-stad genom att slå flera slag med knuten näve på hans axel vilket orsakat smärta.
(I samband med att han varit på ICA)

Misshandel någon gång under tiden 20xx-02-20–20xx-04-10 på xvägen 9 i x-stad genom att slå honom över ansiktet med öppen hand vilket orsakat smärta och rodnad på kinden. (Runt en månad efter att de flyttat till lägenheten, plus minus ett antal dagar)

I övriga slutredovisade fall är tidsspannet under vilket händelserna ska ha skett större. Stämningsansökan i dessa fall kan till exempel vara formulerad på följande sätt:

a) **Misshandel** någon gång under perioden sept 20xx till och med höst/vinter samma år genom att utdela ett flertal slag med händerna, med ett bälte samt med ett skohorn som träffat målsäganden på höften och benet så att smärta och blånad uppkom.

b) **Misshandel** någon gång under perioden sept 20xx till och med september 20xx (två år senare) genom att tag hårt i målsägandens armar så att smärta uppkom (eventuellt vår/sommar 2018).

c) **Misshandel** någon gång under sommaren 20xx genom att ta tag hårt i målsägarens arm, slå honom i ryggen och sparka honom på knäet/benet med smärta som följd.

d) **Misshandel** någon gång under perioden sept 20xx till och med sept. 20xx (ett år senare) genom slå målsägaren i ryggen med smärta som följd.

Det finns slutligen ett par stämningsansökningar där de flesta händelserna inte är närmare daterade (eller daterade inom ett vitt tidsspann), men möjliga för den misstänkte att identifiera genom att de är specifika och konkreta. Ett exempel på en sådan stämningsansökan:

1) **Misshandel** genom att knuffa Tina⁴⁷ så att hon föll baklänges i golvet och slog i rumpan/svanskotan vilket medförde smärta. Det hände när hon var 8 år gammal, vid maten när hon sa till pappan att han inte skulle skrika på småsyskonen.

2) **Misshandel** genom att ta tag i Tina med ett grepp om halsen och ett om fötterna och kasta henne, vilket allt orsakade smärta. Det hände efter att hon glömt en sko hemma hos en kamrat som de fått gå och hämta, någon gång under perioden.

3) **Misshandel** genom att slå med öppen hand på kinden, på handen, snärta med fingrarna mot pannan och tag i örat, upprepade tillfällen under hela perioden, bl.a. i samband med läsläsning eller när hon annars gjort fel. Detta har orsakat smärta.

---

⁴⁷ Fingerat namn

Bevisning

För att en anmälan ska kunna leda till åtal måste det i princip finnas en trovärdig berättelse från målsägaren om vad han eller hon blivit utsatt för.⁴⁸ För en fällande dom krävs alltid att det ska vara ställt utom rimligt tvivel att den misstänkte begått gärningen.

Om barnet av något skäl tar tillbaka sin berättelse eller inte vill delta i processen är det i praktiken omöjligt att få till stånd ett åtal och en fällande dom. Utöver barnets berättelse om vad som skett krävs också någon form av stödbevisning. Om den misstänkte helt eller delvis erkänner vad som hänt är även det vanligen ett starkt bevis i processen. Som framgått i tidigare avsnitt är erkännanden dock ovanliga. Den vanligaste typen av bevisning är istället olika typer av vittnen. Den starkaste formen av vittnesmål är de där det finns ett tillförlitligt vittne som själva sett vad som skett ("åsyna vittne"). Men det kan också finnas vittnesmål från personer som inte själva varit närvarande när händelserna ägde rum, men som fått höra om dem av barnet. Det kan vara personal inom skolan, socialtjänsten och barnpsykiatrien, men det kan också vara en förälder, syskon eller någon vän till barnet. Dessa vittnesmål kan vara av betydelse, men bedöms oftast ha ett svagare bevisvärde än vittnesmålen från åsyna vittnen.

Annan bevisning kan vara att det finns dokumenterade skador och särskilt starkt bevisvärde har ett rättsintyg som stöder att målsägarens skador uppstått av det anmälda våldet. Filmer och sms kan också ge stöd för att barnet utsatts för våld, hot eller ofredande.

Ovanligt med slutredovisning om det inte finns något åsyna vittne

Barnet som är målsägare i ärendet hörs i stort sett alltid i utredningen; undantaget är om det rör sig om ett mycket litet barn. Däremot är det ganska vanligt att den misstänkte inte blir förhörd. Så är fallet i nästan en tredjedel av utredningarna.

Det hänger samman med att åklagare oftast först förhör målsägare och vittnen. Om dessa förhör inte ger stöd för att det finns skäligena misstankar mot den misstänkte läggs utredningen ofta ner och den misstänkte blir därmed inte förhörd.

I nästan alla anmälda fall hör polisen därutöver flera olika vittnen. Det vanligaste är personal inom skola och socialtjänst. Syskon hörs ofta, men då vanligen inom ramen för att de också är målsägare. Yngre syskon som inte själva är målsägare brukar inte höras som vittnen. De syskon som hörs har ibland sett när deras bror eller syster utsatts för våld, men lika ofta har de inte varit närvarande vid dessa tillfällen.

---

⁴⁸ Om barnet är för litet för att kunna berätta kan det räcka med att det finns en trovärdig berättelse från någon som uppger att de sett vad som skett.

Åsyna vittnen förekommer i 42 procent av de anmälda fallen. Det är då vanligen ett syskon (32 procent) eller en förälder (16 procent) som berättar att de sett vad som skett. Att den andra föräldern ofta inte vill tillstå att de sett partnern utöva våld, trots att de bor med ihop honom eller henne, kan hänga samman med lojalitet och rädsla för de rättsliga konsekvenserna. Barn som vittnar är däremot ofta själva målsägare och när de berättar vad de utsatts för så tar de också oftast upp vad de sett den misstänkte göra mot syskonen.

Det genomgångna materialet tyder på att det är ovanligt att åklagaren väcker åtal om det inte finns ett åsyna vittne som stöder barnets berättelse; i närmare 90 procent av de fall som slutredovisas som grov fridskränkning finns ett sådant vittne. Här bör dock sägas att det inte alltid är tillräckligt för slutredovisning att det finns någon som sagt att de sett vad som skett. I en stor del av de fall som inte slutredovisas finns det någon som säger att de sett när barnet misshandlats.⁴⁹ I de fallen har åklagaren inte bedömt dessa vittnen som trovärdiga. Det kan till exempel vara en förälder som har en konflikt med en misstänkt föräldern eller ett syskon som berättar lite olika vid olika förhör.

Det tycks alltså oftast inte räcka att barnet på ett trovärdigt och konsekvent sätt berättat för personal i skolan och senare för socialsekreterare vad de varit med om. Någon måste ha sett när barnet utsattes för våld och vara beredd att vittna om det.

Som tagits upp tidigare i rapporten är det inte helt ovanligt att barnen tar tillbaka sina anklagelser och säger att det inte hänt. I det genomgångna materialet händer det i nästan vart fjärde fall (23 procent). Även om det inte nödvändigtvis betyder att de anmälda händelserna inte ägt rum är det svårt att då få en fällande dom och inget av de ärendena har blivit slutredovisade.

Dokumenterade skador ökar sannolikheten för slutredovisning

I mer än hälften av de anmälda fallen (53 procent) är inte händelserna av den svårighetsgraden att man kan förvänta sig att det finns några skador på barnet. I drygt en fjärdedel av fallen har skador dokumenterats, antingen genom att barnet själv fotograferat ett blåmärke eller ett ärr eller att barnet blir undersökt efter att polisanmälan har gjorts av läkare som skrivit ett rättsintyg. I många fall kan dock läkaren inte säga om skadorna orsakats av våld mot barnet. I endast 12 fall (3 procent av anmälningarna) finns ett rättsintyg som ger stöd för att barnets misshandlats.

I 20 procent av anmälningarna anger målsägaren att han eller hon fått skador men att de inte blivit dokumenterade och nu inte finns kvar.

---

⁴⁹ I 74 procent av de fall som inte slutredovisades som grov fridskränkning, men som ett underbrott, fanns det någon som angav att de sett när barnet utsatts för våld och hot. I 33 procent av de fall som varken slutredovisades som grov fridskränkning eller något underbrott fanns det någon som angav att de sett när barnet utsatts för våld och hot.

Av tabell 2. framgår att sannolikheten för att ett ärende ska slutredovisas ökar om det finns dokumenterade skador. Störst betydelse har det om skadorna dokumenterats genom ett rättsintyg, som gav stöd för barnets berättelse om utsatthet för våld.

Tabell 2. Förekomst av skadedokumentation i anmälningarna och i de ärenden som slutredovisades som grov fridskränkning.

Skadedokumentation	Antal anmälningar	Andel som redovisas (%)	Andel av de redovisade (%)
Ja, rättsintyg ...	45	29	30
... som ger stöd åt utsagan	25	36	21
Ja, annan skadedokumentation	51	20	23
Nej, målsägare anger skador	74	14	23
Nej, inga förväntade skador	191	5	23
Samtliga anmälningar	361	12	100

Ovanligt med sms och filmer som bevis

Det finns sällan bevisning i ärendena i form av filmer, det finns i endast fyra av de 361 ärendena. Bevisning i form av sms, dagböcker eller ljudinspelningar är något vanligare. Det finns i 27 ärenden. Det innebär att det finns bevis i form av sms eller film i 9 procent av samtliga anmälningar. I de slutredovisade ärendena är sådan bevisning nästan dubbelt så vanlig (17 procent), vilket innebär att förekomsten av film eller sms ökar sannolikheten för ett åtal.

Högre andel slutredovisade ärenden när brottet var hedersrelaterat

Med utgångspunkt från ovanstående analys av kraven för att ett ärende ska bli slutredovisat analyseras nedan vilken inverkan dessa krav kan ha för sannolikheten att olika målsägargrupperns ärende blir slutredovisat som grov fridskränkning. Det framkommer då att andelen sådana slutredovisade brott är densamma oavsett om målsägaren är pojke eller flicka. Däremot har åldern betydelse; andelen slutredovisade brott är högre bland de äldsta barnen (17 procent) än för yngre barn. Det torde hänga samman med att de kan ha en större förmåga att tidsbestämma och närmare beskriva de enskilda händelserna i åtalet. Andelen slutredovisade brott är också högre om det är flera målsägare (syskon) i ärendet eller om barnets mamma också är målsägare i en utredning om grov kvinnofridskränkning. Det kan bero på att sannolikheten för att det finns någon som har sett vad som skett och är beredd att vittna om det i de fallen är större.

Andelen ärenden i materialet som slutredovisades som grov fridskränkning var högre när brottet var hedersrelaterat än i övriga ärenden (25 procent). En förklaring till det kan vara att målsägarna i dessa fall nästan alltid är flickor i 13–17-års åldern, som generellt sett bättre kan beskriva vad de varit med om och när det skett än de yngre målsägarna i materialet.

Tabell 3. Faktorer som ökar chansen för att anmälan slutredovisas som grov fridskränkning.

Faktor	Antal anmälningar	Andel som redovisas (%)	Andel av de redovisade (%)
Målsägaren är 13–18 år	92	17	37
Flera barn är målsägare	214	17	84
Mamman är också målsägare	100	22	51
Brottet är hedersrelaterat	32	25	19
Samtliga anmälningar	361	12	100

Tio procent av de anmälda brotten personupplärades

För fem av de slutredovisade brotten väcktes inget åtal. De övriga slutredovisade brotten blev lagförda⁵⁰, vilket i alla utom två fall innebar åtal.⁵¹ Det innebär att personuppläringsprocenten⁵² för de 361 brott som ingår i urvalet var 10 procent. Om man räknar med även de anmälda brott om grov fridskränkning som blir lagförda endast som underbrott, ökar personuppläringsprocenten till 15. Enligt kriminalstatistiken har personuppläringsprocenten för grov fridskränkning de senaste åren legat på omkring 9 procent.⁵³ Detta kan jämföras med personuppläringsprocenten för grov fridskränkning mot vuxen som samma år var 24 procent och för grov kvinnofridskränkning 18 procent.

Åtalen i Brås urval ledde oftast inte till en fällande dom för grov fridskränkning

Nästa steg i processen är att de åtalade fallen prövas i domstol. För brott i gemen brukar det faktum att en anmälan lett till åtal i de flesta fall innebära att den misstänkte fälls i domstol. Detta eftersom lagstiftning och prejudikat oftast ger åklagarna god vägledning i fråga om vad som krävs av

⁵⁰ Med lagföring avses beslut om antingen åtal, åtalsunderlåtelse eller strafföreläggande.

⁵¹ I ett ärende där gärningspersonen var en 15-årig bror till två målsägare blev beslutet i stället straffvarning.

⁵² Personuppläringsprocenten visar andelen anmälda brott som blir lagförda.

⁵³ Uppgifterna är dock inte helt jämförbara eftersom anmälningar som felregistrerats av polisen har exkluderats i Brås material.

ett åtal för att det ska bli en fällande dom. Totalt sett ledde 87 procent av alla åtal 2019 till en fällande dom för något brott.⁵⁴

Om man räknar med både de domar där den tilltalade fälls för enbart underbrott och han eller hon fälls för grov fridskränkning blir fällandegraden 80 procent, alltså ungefär i nivå med genomsnittet. Andelen av dem i Brås urval som åtalats för grov fridskränkning mot barn, som fälls för *fridskränkningensbrottet* är dock låg – 44 procent (16 av 36). Det innebär att i 20 procent av domarna i materialet frias den tilltalade helt och döms varken för grov fridskränkning eller något underbrott. Detta kan jämföras med andelen helt friande domar i mål om grov kvinnofridskränkning år 2016 som är 6 procent (Brå 2019).⁵⁵

Det kan slutligen finnas skäl att räkna ut sannolikheten för att en anmälan om grov fridskränkning mot barn ska leda till en fällande dom för det brottet. Den siffran är låg. I Brås material ledde endast 4 procent av alla anmälningar om grov fridskränkning mot barn till en fällande dom för det brottet.

Påföljden vanligen fängelse minst nio månader

De utdömda påföljderna för grov fridskränkning mot barn ligger i linje med vad som framkom i Brås studie *Effekter av straffskärpningen för fridskränkningensbrott* (Brå 2018). Alla utom två av de tilltalade i Brås material dömdes till fängelse, medan de övriga två fick skyddstillsyn. En av dem som fick skyddstillsyn var en ung ensamstående mamma som enligt åtalet utsatt sina två barn för ringa misshandel vid flera tillfällen och som erkänt detta. Den andra var en man som bodde hos sin skilda syster. Han hade vid flera tillfällen utsatt både systemen och hennes 15-åriga dotter för sexuella ofredanden. Alla utom en som dömdes till fängelse fick ett straff på minst nio månader.⁵⁶ Straffets längd påverkades av hur många brott som styrkts och hur grova de var.

---

⁵⁴ Brå 2022b

⁵⁵ Denna uppgift går inte att hämta från kriminalstatistiken utan kräver en specialstudie.

⁵⁶ Det är svårt att närmare granska variationen i utdömda straff för grov fridskränkning, eftersom den tilltalade inte sällan döms för ytterligare något brott, vilket påverkar strafftidens längd.

Domar år 2019

I förra kapitlet konstaterades att mindre än hälften av åtalerna ledde till en fällande dom för brottet grov fridskränkning. För att få en närmare bild av vad som krävs för en fällande dom, har samtliga 67 tingsrättsdomar rörande grov fridskränkning mot barn från 2019 som finns tillgängliga på JUNO Karnov studerats⁵⁷. Även den genomgången visar att en stor del av domarna innebär att den tilltalade frikänns för åtalet om grov fridskränkning. En knapp tredjedel (31 procent) av åtalerna ledde till en fällande dom i tingsrätt för grov fridskränkning år 2019.⁵⁸ I övriga fall ansåg rätten inte att förutsättningarna för att döma för grov fridskränkning var uppfyllda, antingen för att rekvisiten för brottet inte ansågs uppfyllda eller för att de omständigheter som åklagaren gjorde gällande inte ansågs fullt ut bevisade. Det vanligaste var att den tilltalade istället dömdes för ett av de underbrott som ingick i stämningsansökan – och då oftast för misshandel (46 procent av de 67 domarna). I en knapp fjärdedel av fallen blev domen friande.

Nedan beskrivs vad som utmärker de tre olika kategorierna av domar: helt friande domar, fällande domar för endast underbrott samt fällande domar för grov fridskränkning mot barn.

Helt friande domar

I 15 av de 67 fallen blir det en helt friande dom. I hälften av de fallen (8 domar) tas i domskälen upp att de händelser som ingår i åtalet inte är tillräckligt preciserade när det gäller när och hur, och att det i kombination med annan stödbevisning innebär att åtalet inte är tillräckligt styrkt. I de övriga friande domarna anges endast bristande bevisning som skäl till att den misstänkte frias.

Exempel på händelser som bedömts som för opreciserade

De domar där den misstänkte frias på grund av att de åtalade händelserna är alltför ospecificerade när det gäller enskilda händelser och deras tidpunkt, illustrerar väl att barns sätt att minnas och beskriva vad de varit med om sällan motsvarar de krav som straffrätten ställer. Det kan vara svårt för barnet att avgränsa och detaljerat beskriva enskilda händelser om det lever i en situation där ett visst mått av våld från en förälder, som hårda grepp i armen, knuffar, nyp och hot, är ett vanligt inslag i vardagen som pågått under lång tid. När det då vanligen inte heller finns någon

⁵⁷ Juno Karnov är en digital juridisk informationstjänst, där man bland annat kan söka domar. I det urval som gjorts för kapitlet om domar ingår en del av de domar som beskrivs i det tidigare avsnittet. Det gäller dock inte alla, eftersom en del av de anmälningar från 2019 som går till åtal inte kommer upp i domstol förrän påföljande år

⁵⁸ Andelen fällande domar av samtliga domar rörande grov fridskränkning 2019 är alltså klart lägre än i Brås slumpmässigt utvalda ärenden från 2019, där andelen var 44 procent.

annan vuxen som sett vad som hänt eller på annat sätt har mer preciserade uppgifter om enskilda händelser, då går det inte att styrka vad som skett tillräckligt väl för en fällande dom. En domstol formulerar sig på följande sätt:

"MÅ har lämnat uppgifter som överensstämmer med vad åklagaren påstått med det undantaget att hon inte berättat om hårda grepp om armarna. Hennes berättelse är dock tämligen vag och oprecis i det att hon inte lämnat några detaljer om när och hur ofta hon blivit knuffad och hotad och de närmare omständigheterna kring dessa händelser. Något annat stöd för påståendena om knuffar och hot än XX:s (mammans) berättelse finns inte. Också mammans uppgifter härom är vaga och oprecisa. När målsägandens uppgifter är så pass vaga måste det krävas ett förhållandevis starkt stöd i övrig utredning för att bevisskravet ska kunna anses vara uppfyllt. Något sådant starkt stöd finns inte. Den till stöd för åtalet åberopade bevisningen är således inte heller här tillräcklig för en fällande dom."

Två andra exempel på när domstolen friat med motiveringen att de händelser som ingår i stämningsansökan är alltför oprecisa:

"Även i övrigt finns omständigheter i förhören med målsägandena (när det gäller hur händelserna förlagts i tid) som gör att det är svårt att bedöma hur tillförlitliga uppgifterna är och – framför allt – om uppgifterna med tillräcklig säkerhet går att knyta till de enskilda händelserna som åklagaren gjort gällande utgör brott.

Även om tingsrätten anser att målsägandena lämnat trovärdiga berättelser som det rent generellt inte finns skäl att ifrågasätta måste det konstateras att deras berättelser innehåller få detaljer om vilka hot som har förekommit. Ingen av målsägandena har kunnat redogöra för något enskilt tillfälle då de blev hotade av MT. Målsägandena har endast i generella ordalag beskrivit att hot från MT har varit vanligt förekommande. ---.

Oavsett orsaken innebär bristen på sådana detaljer att berättelserna blir svåra att värdera. Enligt tingsrätten brister de uppgifter som målsägandena lämnat i konkretion och utgör inte, i brist på annan bevisning, tillräckligt klargörande och robust utredning."

I ytterligare ett fall var stämningsansökan formulerad på följande sätt:

"XX har vid ett stort antal tillfällen tillfogat dottern XX smärta och kroppsskada genom att slå henne på händerna, genom att slå henne på armarna och/eller ta grepp runt hennes armar och genom att ta grepp runt hennes käke."

I den domen ges i domskälen en tydlig beskrivning av vad rätten bedömer krävs för en fällande dom för grov fridskränkning, nämligen *tre* preciserade brottsliga gärningar.

"Det är alltså nödvändigt för straffbarhet att det har förekommit flera än två, dvs. i vart fall tre, brottsliga gärningar som kan preciseras till tid, rum och tillvägagångssätt. Det är med andra ord för straffbarhet inte tillräckligt att det är utrett att det under en längre tidsperiod har förekommit i och för sig straffbara, men till tid, rum och tillvägagångssätt opreciserade, gärningar som utgjort ett led i en upprepad kränkning av målsägandens integritet. Det är en följd av att lagstiftaren har knutit den brottsliga gärningen grov fridskränkning till förekomsten

av andra brottsliga gärningar. Det kan man möjligen med fog se som en bristfällig lagreglering, om syftet är att kunna beivra upprepade integritetskränkande brott mot närstående. Men det är primärt inte tingsrättens uppgift att reparera eventuella bristfälligheter i lagregleringen. Tvärtom har tingsrätten enligt den s.k. legalitetsprincipen att noga förhålla sig till vad lagstiftaren har bestämt.”

”Det är med andra ord sannolikt att pappan under ifrågavarande tidsperiod upprepat har gjort sig skyldig till ett handlande som är att bedöma som misshandel. Denna sannolikhet grumlans dock av att målsägandens påståenden om våld från hans sida – vad gäller enskilda tillfällen – är tämligen vaga och opreciserade. Till detta kommer, som nämnts, att det inte heller i gärningspåståendet finns angivet några mer till tid och rum preciserade tillfällen med ett bestämt angivet tillvägagångssätt. Det innebär att det än mindre är visat att XX vid något preciserat tillfälle har utsatt NN för våld av mer preciserat slag.”

I de övriga friande domarna anges som domskäl främst att det saknas tillräcklig bevisning som styrker åtalet.

Domar där den misstänkte döms enbart för underbrott

I 31 fall dömer rätten den misstänkte för ett eller flera underbrott istället för grov fridskränkning. Det beslutet motiveras vanligen med att det inte finns tillräckligt med specificerade och/eller tillräckligt grova styrkta brotts handlingar för en dom för grov fridskränkning. Det finns i och för sig ett eller flera styrkta brott i stämningsansökan, men de är antingen för få eller för lindriga för att enligt rättens mening leva upp till kriterierna för grov fridskränkning. I en del av domarna för underbrott ingår i och för sig flera och grövre handlingar i åtalet, men de som rätten bedömer som *styrkta* är för få och/eller för lindriga. Kraven för fridskränkingsbrott formuleras på följande sätt i en dom, där den misstänkt dömdes för enbart underbrott.

”I mål om fridskränkingsbrott avser brottsligheten ofta regelbundet återkommande snarlika gärningar under en längre tid. Under sådana förhållanden får det, i vart fall till viss del, accepteras att förhörspersonerna inte kan precisera exakt när under denna tid som beskrivna handlingar har inträffat. Det bör dock finnas i vart fall några mer precist beskrivna handlingar även i åtal som rör fridskränkingsbrott. Om det inte gör det blir det bland annat svårt att bedöma om de enskilda gärningar som påstås är tillräckligt många och tillräckligt allvarliga för att var och en av dem ska anses vara ett led i en upprepad kränkning av personens integritet och om gärningarna varit ägnade att allvarligt skada målsägandens självkänsla. Om detta inte kan styrkas kan tingsrätten döma för de enskilda brott som ryms inom gärningsbeskrivningen, exempelvis misshandel och olaga hot.”

Exakt hur många specificerade brott som skulle ha krävts för att döma till grov fridskränkning preciseras sällan i de fällande domarna för underbrott.

Ett undantag är följande dom från Linköpings tingsrätt, där det tydligt anges att det krävs minst tre brottsliga gärningar.

"XX ska alltså dömas för greppet i armen den 26 oktober och för ett fall av olaga hot i månadsskiftet januari/februari 2019. De två brotten motiverar inte att handlandet ska bedömas som grov fridskränkning redan av det skälet att det för rubriceringen grov fridskränkning krävs upprepad kränkning, dvs minst tre brottsliga gärningar. "

Det vanliga när brotten i åtalet bedöms som för lindriga för att utgöra grov fridskränkning är att det rör sig om flera fall av ringa misshandel; i vissa fall i kombination med ofredande eller olaga hot. Det ligger i linje med praxis när det gäller grov kvinnofridskränkning, där det i princip krävs misshandel av normalgraden för en fällande dom. Misshandel förekommer också i domarna för underbrott, men då rör det sig, med något undantag, om ett enstaka styrkt brott och inte flera.

Att flera av domstolarna i domsgenomgången kräver minst tre styrkta misshandelsfall av normalgraden för en fällande dom för grov fridskränkning illustrerar de svårigheter att tillämpa lagen som åklagarna ställs för. Som framgått tidigare inrymde nämligen inget av de 49 slutredovisade fallen tre händelser som var mer exakt daterade⁵⁹ och endast fem fall inrymde två mer exakt daterade händelser. Mot ovanstående bakgrund är det av stort intresse att se vad som utmärkte de fällande domarna för grov fridskränkning och i vad mån tingsrätternas domslut ändrades i hovrätten.

Fällande domarna för grov fridskränkning

Vad utmärker då de 21 fällande domarna i tingsrätt för grov fridskränkning 2019 när det gäller typ av brottsbeskrivningar (datering, specificering) och typ av bevisning?

Specificerade, men inte alltid daterade handlingar

Sammanfattningsvis kan sägas att det som tycks krävas är i de flesta fall inte att barnet eller något vittne kan säga mer exakt när händelsen skett, utan att barnet så tydligt och konkret kan berätta om enskilda händelser och omständigheterna kring dem, att den misstänkte kan eller borde kunna minnas vilket tillfälle barnet talar om. I en stämningsansökan namnger till exempel åklagaren de enskilda händelserna som "ramadanhändelsen" och "godishändelsen". Trots att de därmed inte är exakt daterade ("sommaren 2018") så är det tydligt både för den misstänkte och målsägaren vad som avses.

Ett annat exempel är en dom där den misstänkte pappan vid olika tillfällen utsatt sonen för smärtsam misshandel av mer udda slag. Pojken beskriver

---

⁵⁹ Med "mer exakt daterad" avses att det har angetts vilken månad och år händelsen ägde rum.

händelserna och omständigheterna mycket konkret, vad pappan gjorde och hur han själv reagerade. Han kunde också ange att det hände i xstad när de bodde på hotell och väntade på att få flytta till ett hus eller en lägenhet.

Pappan fälls för grov fridskränkning och i domskälen kommenteras avsaknaden av exakt datum på följande sätt:

"MÅ 1 och MÅ 2 har gett ett både trovärdigt och tillförlitligt intryck och deras berättelser har innehållit detaljer i nivå med vad som kan förväntas av barn i deras ålder. Den osäkerhet som ändå finns i fråga om exakta tidsangivelser har inte förminskat deras trovärdighet eller tillförlitlighet."

Det finns dock ett par fällande domar där varken stämningsansökan eller målsägarens⁶⁰ berättelse är preciserad genom ett par specifika händelser. Stämningsansökan avser att föräldrarna vid "upprepade tillfällen" ska ha slagit dottern med bälte och att pappan vid upprepade tillfällen doppat flickans huvud i iskallt vatten så att hon fått svårt att andas. Men flickan är i förhöret mycket konkret och konsekvent i sin beskrivning av hur våldet brukar gå till och omständigheterna omkring det. Hon har också beskrivit händelserna på samma sätt för en rad olika personer (skolpersonal, socialtjänsten, familjehemsföräldrar med flera). Trots avsaknad av både daterade händelser och annan form av stödbevisning döms föräldrarna därför för grov fridskränkning.

---

⁶⁰ En flicka som är sju år när hon förhörs.

I ytterligare ett fall är stämningsansökan mycket allmänt hållen när det gäller tidpunkt och konkreta händelser. I rätten berättar pojken som är målsägare om en specifik händelse då han blev slagen av den misstänkte (en nära släkting som har vårdnaden om honom). Han blev slagen för att släktingen misstänkte att han stulit ett mindre föremål från en kamrat. Släktingen vet, enligt pojken, vilken händelse det rör sig om, men förnekar att hen då slagit pojken. I övrigt specificerar pojken inte någon konkret, enskild händelse utan berättar mer allmänt om upprepat våld. Trots detta döms släktingen för grov fridskränkning. I domskälen motiveras domen på följande sätt:

"I mål om fridskränkingsbrott är de händelser som åtalet gäller ofta likartade och återkommande över tid, vilket även är fallet i det här målet. Det medför inte sällan att målsäganden kan ha svårt att hålla isär olika händelser och precisera dessa till tid och plats. Den svårigheten är dessutom ofta särskilt stor i mål där målsäganden är ett barn. Intresset av en effektiv straffrättskipning talar därför för att man i viss mån måste godta att gärningsbeskrivningen är obestämd. Den omständigheten att den tilltalade har svårare att försvara sig mot ett åtal som är utformat på det sättet innebär dock att det måste ställas höga krav på den bevisning som läggs fram till stöd för åtalet."

Rätten skriver att pojkens uppgifter är konkreta, utförliga och konsekventa och får stöd av vittnen (dock finns inga åsyna vittnen). Den bedömer därför pojkens uppgifter som tillförlitliga och den misstänkte döms för grov fridskränkning.

Rättens ordförande är dock skiljaktig och anser att den misstänkte ska frias, eftersom barnet bara kunnat beskriva *en* enskild händelse, att han gett olika uppgifter om hur ofta han blivit slagen, att ingen sett vad som skett och att stöd vittnena inte ger något entydigt stöd för åtalet.

En annan fällande tingsrättsdom utmärker sig genom att händelserna i stämningsansökan dels inte är daterade eller specificerade på annat sätt, dels endast avser ringa misshandel. Rätten finner att mamman utsatt de två barnen för ringa misshandel vid minst tio tillfällen och dömer henne för grov fridskränkning, efter att barnen i rätten berättat mycket konkret och trovärdigt om vad de utsatts för:

"Den enda egentliga inneboende svagheten i MÅ 1:s och MÅ 2:s berättelser är osäkerheten om när händelserna ska ha utspelat sig och hur många enskilda tillfällen det har rört sig om. Enligt tingsrätten är det dock naturligt mot bakgrund av barnens ålder, den tid som förflutit sedan delar av de påstådda gärningarna begicks, särskilt gentemot MÅ 1, och att det rört sig om många och till stora delar likartade gärningar som påstås ha begåtts under upp emot fyra års tid mot MÅ 1 och ett drygt år mot MÅ 2

Detta avgörande överklagades till hovrätten, som dock inte ändrade tingsrättens dom.

I princip krävs misshandel av normalgraden

I princip är domstolarna i studien, som dömer för grov fridskränkning, eniga om att misshandel av normalgraden måste ingå bland brotten i stämningsansökan. Men det förekommer lite olika bedömningar av hur grovt det våldet behöver vara för att definieras som tillräckligt allvarligt för en dom om fridskränkning mot barn. Det som torde räknas som ringa misshandel om det riktats mot en vuxen, till exempel slag med öppen hand utan långvarig smärta, har i vissa domar betraktats som misshandel av normalgraden med hänsyn till att det rört sig om upprepade händelser mot ett värnlöst barn.

En fjärdedel av domarna överklagades till hovrätten

Av tingsrättsdomarna överklagades 17 till hovrätten, det vill säga en fjärdedel. De flesta överklaganden avsåg domar där den tilltalade hade fällts för grov fridskränkning. En mindre andel överklaganden avsåg domar där den tilltalade fällts för enbart underbrott, medan inte någon av de helt friande domarna hade överklagats av åklagaren. I tabell 4 redovisas samtliga 67 tingsrättsdomar fördelat på hur tingsrätten respektive hovrätten dömde.⁶¹

Tabell 4. Samtliga 67 tingsrättsdomar 2019 fördelade utifrån överklagande och beslut i hovrätt.

Beslut i hovrätten	Friande i TR	Underbrott i TR-dom	GFK i TR-dom	Summa
Ej överklagat	15	26	7	48
Överklagat men ingen ändring	0	3	9	12
Ändrat till endast underbrott	0	0	3	3
Ändrat till grov fridskränkning	0	2	0	2
Okänt	0	0	2	2
Summa	15	31	21	67

Sammantaget visar tabellen att hovrätten oftast inte ändrade tingsrättens dom. I två fall ändrade dock hovrätten tingsrättens dom så att den tilltalade fälldes för grov fridskränkning istället för enbart underbrott, och i tre fall gick ändringen i motsatt riktning, från en tingsrättsdom för grov fridskränkning till en hovrättsdom för enbart underbrott.

⁶¹ Tabellen redovisar förändringar i hovrätten när det gäller om domen blev friande, fällande för underbrott respektive fällande för grov fridskränkning. Ingen dom blev helt friande. Andra förändringar, till exempel när det gäller påföljd ingår inte.

Hovrätternas tolkning av lagen

I två hovrättsdomar ändras tingsrättens fällande domar för enbart underbrott till domar för grov fridskränkning:

Fall 1.

"Åklagaren hade i stämningsansökan yrkat på att den tilltalade pappan ska fällas för grov fridskränkning utifrån att han vid flera tillfällen slagit sin fyraårige son i ansiktet och på ryggen med öppen hand. Tingsrätten fällde honom enbart för tre fall av misshandel med följande motivering: Vad gäller frågan om hur misshandelsgärningarna ska bedömas anser tingsrätten inte annat utrett än att våldet har varit av lindrig art och mer handlat om en självupptagen och fantasilös pappas självhävelsebehov även mot sitt eget lilla barn."

Hovrätten bedömer brotten som mer allvarliga och ändrar domen till grov fridskränkning (den misstänkte benämns här XX och målsägaren NN):

"XX har således gjort sig skyldig till upprepad misshandel av sin fyraårige son. Gärningarna har begåtts under en period om drygt tio månader. De har enligt hovrätten ett tillräckligt tidsmässigt samband och är till antalet tillräckligt många för att de ska anses utgöra en upprepad kränkning av NN:s integritet. Av utredningen framgår att våldet har utövats i hemmet, i närvaro av andra anhöriga, i sammanhang då NN gråtit, haft svårt att somna eller inte lyssnat på tillrättavisningar. Mot bakgrund av detta och NN:s unga ålder anser hovrätten att de gärningar som XX begått mot honom är sådana att de varit ägnade att allvarligt skada NN:s självkänsla."

Fall 2.

Åklagaren hade yrkat att domstolen skulle döma den tilltalade för grov fridskränkning mot sina tre barn, men tingsrätten bedömde att det för två av barnen inte rörde sig om mer än två brott som var tillräckligt grova och specificerade och dömde istället för fyra fall av misshandel. Hovrätten ansåg däremot att våldet var tillräckligt allvarligt och upprepat för att döma till grov fridskränkning.

"Beträffande målsäganden X har gärningarna sedda för sig varit av förhållandevis lindrig art. Det rör sig dock om bl.a. flera fall av misshandel av den s.k. normalgraden. Enligt hovrätten har övergreppen varit så många att antalet överstiger vad som bör krävas för att kränkningen av X integritet ska anses som upprepad. X har återkommande och under flera års tid blivit utsatt för bl.a. våld och kränkande tillmälen i sitt hem och av en person som hon ska kunna känna full trygghet inför. Gärningarna har sammantaget varit sådana att de varit ägnade att allvarligt skada hennes självkänsla. Gärningarna mot henne ska därför bedömas som grov fridskränkning."

I tre fall ändrar hovrätten tingsrättens fällande dom för grov fridskränkning till en fällande dom för enbart underbrott:

Fall 1.

Här ansåg hovrätten, i motsats till tingsrätten, att misshandel vid två tillfällen och ett ofredande inte var tillräckligt för att döma för grov fridskränkning.

"Hovrätten anser, liksom tingsrätten, att gärningarna har varit ägnade att allvarligt skada NN:s självkänsla. Ett ytterligare krav är att det ska vara fråga om en upprepad kränkning av hans integritet. Det måste röra sig om flera gärningar, vilket innebär att de ska vara flera än två. Ju allvarligare de enskilda gärningarna är, desto färre gärningar krävs för att kränkningen ska anses som upprepad. Det är i detta fall fråga om våld vid två tillfällen och ett ofredande. Hovrätten anser mot den bakgrunden inte att gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning. XX ska i stället dömas för vart och ett av de brott som hovrätten funnit styrkta."

Fall 2.

I detta fall ansåg hovrätten att de händelser som ingår i åtalet var för få (tre tillfällen), låg för nära varandra i tid (två av dem inträffade under en tvådagarsperiod) samt var för lindriga (endast en misshandel var av allvarligare slag) för att döma den tilltalade till grov fridskränkning.

"Som tingsrätten anfört är det i det här fallet fråga om gärningar som ägt rum under en kortare tid och som har sådana inslag att de får anses vara ägnade att skada NN:s självkänsla. Brottsligheten mot NN inskränker sig dock till tre tillfällen, varav två inträffat under en så begränsad tid som en tvådagarsperiod. Endast misshandeln den xx november 20xx (åtalspunkt C) kan anses ha varit av allvarligare slag. Denna misshandel har samtidigt inte orsakat mer än lindriga skador. Med hänsyn till det begränsade antalet gärningstillfällen krävs det enligt hovrättens uppfattning våld av allvarligare karaktär än vad det här varit fråga om för att gärningarna ska anses som led i en upprepad kränkning i den mening som avses i bestämmelsen om grov fridskränkning. XX ska därför inte dömas för det brottet, utan stället för varje gärning var för sig."

Fall 3.

Här ansåg hovrätten att tre misshandelsbrott under en period om cirka 1,5 år var för lite eftersom inte heller varit fråga om "mer allvarligt våld med några allvarliga fysiska skador". Den tilltalade döms i stället till misshandel vid tre tillfällen.

Sammanfattande bedömning av rättsläget

Efter genomgången av både urvalet av ärenden från 2019 och samtliga domar 2019 kan sammanfattningsvis sägas att rättsläget när det gäller vad som krävs för en fällande dom för grov fridskränkning mot barn inte är så tydligt. Det gäller främst hur preciserade och tidsbestämda underbrotten måste vara, men även hur många brott det ska handla om, hur länge våldet

ska ha pågått, hur ofta det ska ha inträffat och hur grovt det måste vara. Att en så liten andel av stämningansökningarna leder till en fällande dom i tingsrätt för grov fridskränkning mot barn (31 procent 2019) tyder på att åklagarna inte är ense med domstolarna om vad som måste vara uppfyllt för att åtalet ska bifallas. En annan aspekt i sammanhanget kan vara att åklagarna kanske i mindre utsträckning än annars drar sig för att väcka åtal för grov fridskränkning på lite svag grund, eftersom de bedömer att det åtminstone går att styrka att den tilltalade begått ett eller flera av underbroten. Drygt tre fjärdedelar av åtalen leder ju till en fällande dom för *något* brott.

En ytterligare förklaring skulle kunna vara att åklagarna vill testa gränserna för lagens räckvidd när det gäller utsatta barn. Detta eftersom barn mycket sällan kan tidsbestämma det våld de utsatts för och ofta inte heller i övrigt precisera händelserna så väl. Med en alltför snäv lagtolkning finns en risk att det i stort sett aldrig går att väcka åtal för grov fridskränkning mot barn.

Allmänt kan dock sägas att kraven för en fällande dom tycks vara lägre än vid grov kvinnofridskränkning, där det regelmässigt krävs minst tre tidsbestämda misshandelsfall. När det rör sig om barn räcker det vanligen med två preciserade våldshändelser i kombination med andra mer opreciserade händelser. Däremot är det på grundval av domsgenomgången svårt att säga bestämt hur allvarligt våldet måste vara och vilka krav som ställs för att alla parter ska anses kunna identifiera och tidsbestämma dem.

Att två preciserade händelser räcker visar sig i de fällande tingsrättsdomarna och i det faktum att hovrätterna oftast inte ändrar tingsrätternas beslut. Tre hovrättsdomar väljer dock en strängare linje när det gäller hur många brott som krävs och vad de måste avse. Å andra sidan framträder i två av hovrättsdomarna ett mer tydligt barnperspektiv när det gäller hur man ska bedöma våldets allvar och kränkningen mot barnets självkänsla än vad som vanligen framkommer i tingsrättsdomarna.

Slutdiskussion

Fokus för denna studie är en grupp av barn som lever under svåra förhållanden, nämligen de som utsätts för upprepat våld av sina föräldrar. När det gäller våld i nära relation är det generellt sett en utmärkande komponent att de som utsätts ofta hamnat i någon form av beroendeställning till förövaren som gör det svårt för dem att lämna relationen. När det gäller barn som regelbundet utsätts för våld av sina föräldrar rör det sig inte bara om en mental och ibland ekonomisk beroendeställning till förövarna, utan ett mycket mer direkt och totalt beroende. För att ge bland annat barn ett ökat straffrättsligt skydd mot upprepat våld (och närliggande brott) från närstående tillkom år 1998 brottet grov fridskränkning. Men trots att antalet polisanmälningar om grov fridskränkning mot barn legat mellan närmare 1 500 och 1 000 mellan åren 2012 och 2021, så har brottet förblivit förvånansvärt osynligt, både när det gäller vilka som utsätts och hur brottet hanteras av rättsväsendet.

Brås studie bekräftar att grov fridskränkning mot barn kan pågå i det tysta under lång tid utan att myndigheterna får kännedom om det. Ett skäl till att våldet är så osynligt kan vara att det uttalade förbudet mot alla former av aga mot barn blivit normbildande och efterlevs av de flesta föräldrar (Allmänna barnhuset 2017). Det är positivt men det kan också ha medfört att i de fall föräldrar regelbundet slår sina barn, så döljs det mer. Föräldrarna är medvetna om att de agerar mot samhällets normer, och därför sker det mer i skymundan, när ingen utanför familjen ser det.

Skolans viktiga roll för upptäckt

När barnen i Brås studie berättar för någon utanför familjen att de blir slagna av sina föräldrar har våldet ofta pågått under lång tid. Mediantiden i de ärenden där det framgick när våldet började, var två år. Det innebär att i hälften av ärendena hade våldet pågått längre än så. När barnen till slut berättar om sin situation för någon utanför familjen så är det oftast för personal i skolan eller förskolan.

Skolan spelar alltså en helt central roll för att situationen för barn som utsätts för våld ska bli känd. Vad kan då skolan göra för att barnen i så stor utsträckning som möjligt ska våga och vilja berätta i skolan om våldet? Först kan då sägas att ökningen av antalet polisanmälningar om barnmisshandel under de senaste tio åren kan tala för att man i skolan allt mer uppmärksammar och ingriper mot våld, vilket kan göra det lättare för barnen att berätta för någon på förskolan eller i skolan att mamma eller pappa slagit dem. Det kan dock inte uteslutas att just de barn som lever under de svåraste förhållandena i minst utsträckning berättar om det, på grund av skamkänslor, rädsla eller att våldet blivit vardag.

Det är av stor vikt att skolorna är medvetna om vilken avgörande betydelse de har för att barn ska våga och vilja berätta om familjevåld. Det gäller att det finns både arenor för spontana berättelser från barnen och förtroendefulla relationer som gör att barn, trots rädsla för konsekvenserna, vågar anförtro sig för någon personal på skolan. Ett bra tillfälle för spontana berättelser kan vara när personal tar upp och diskuterar barns rättigheter enligt barnkonventionen, till exempel att föräldrar inte får slå sina barn. Där krävs både utrymme för att lyssna på barnen och lyhördhet för de icke verbala signaler barnen då kan ge. Det måste också finnas tid och möjlighet att generellt sett uppmärksamma enskilda barn och skapa sådana band att barnen känner att de kan och vill berätta om sin situation hemma.

Slutligen måste skolan ha utarbetade rutiner för hur de anställda ska hantera barnets berättelse. Så är inte alltid fallet. Det saknas dock aktuella mer specificerade studier om i vilken utsträckning skolorna sådana rutiner och hur de är utformade. I en äldre studie som gjordes år 2005 av Margatera Svensson tillfrågades förskolepersonal om de misstänkte att barnen de arbetade med for illa. Svaren visade att två procent av barnen misstänktes fara illa i sin hemmiljö. I mindre än hälften av fallen informerades föräldrarna och en anmälan till socialtjänsten gjordes i endast en tredjedel av fallen. Rutinerna för att göra orosanmälningar till socialtjänsten torde ha förbättrats sedan dess, men det kan inte uteslutas att det fortfarande förekommer brister.

Flera möjliga förklaringar till våldet – och olika stödbehov

I de studerade ärendena framträder två faktorer som viktiga för att förklara föräldrarnas upprepade våld mot sina barn. Det ena är psykiska och sociala problem bland de misstänkta. Det kan handla om missbruk av alkohol eller droger eller depression, ekonomisk press och social isolering. Att sociala, ekonomiska och psykiska problem hos föräldrarna ökar risken för barnmisshandel har framkommit även i tidigare studier. Det andra är uppfostringsnormer bland föräldrar som kommit relativt nyligen från länder där det är lagligt och vanligt att föräldrar slår sina barn när de inte lyder.

Att en hel del av de utrikes födda föräldrarna i materialet kommit relativt nyligen till Sverige torde i och för sig delvis kunna förklaras av att föräldrarna i dessa familjer ofta lever under pressande förhållanden, med både ekonomiska, sociala och psykiska påfrestningar. Många gånger har de flytt från sitt hemland för att barnen ska få en bättre situation. Den våldsutövande pappan i ärendena kan då beskriva hur de sliter för att barnen ska få en lika god standard som deras jämnåriga, samtidigt som barnen inte visar någon tacksamhet utan bara tjatar och är respektlösa.

Även om de misstänkta nästan aldrig erkänner att de tillgripit våld och säger att de vet att det är förbjudet i Sverige, så beskriver de en situation som de har svårt att klara av.

Men därutöver torde det också spela in att många av de utrikes födda föräldrarna kommer från länder där det är accepterat att utöva våld när man ska uppfostra sina barn och att det är vad de själva upplevt. De är kanske inte vana vid att hantera konflikter med barnen på andra ”mjukare” sätt och de har inga förebilder för hur man kan gå tillväga.

Det som också framgår i många av ärendena som rör utrikes födda familjer som inte bott så länge i Sverige är att de framstår som socialt isolerade. Det är mycket sällan som det nämns något om mor- eller farföräldrar som kan vara ett stöd för både barnen och föräldrarna och när det finns karaktärsvittnen så är det nästan alltid arbetskamrater, som inte är närmare vän till den misstänkte.

En rimlig slutsats av ovanstående är att en hel del av våldet skulle kunna förebyggas med mer socialt stöd och information till familjer som kommer till Sverige. I de aktuella familjerna hade våldet kanske kunnat undvikas med mer insatser från samhällets sida för att minska deras sociala isolering. Det kan då handla om både insatser i till exempel socialtjänstens regi och insatser från civilsamhället för att öka föräldrarnas kontakt med svenska familjer. Det skulle förhoppningsvis kunna hjälpa dem att förstå att det under alla omständigheter är förbjudet att utöva våld mot sina barn och hitta förebilder för klara av att hantera barnens beteende med andra medel än med våld. Om familjerna haft ett större stödjande, socialt nätverk i Sverige torde risken för våld som en konsekvens av frustration och isolering varit mindre. Att relativt nyanlända föräldrar är överrepresenterade bland de utrikes födda skulle dock kunna ses som ett positivt tecken. Det antyder att utrikes födda föräldrar gradvis införlivat den svenska normen mot barnaga.

När det gäller fall där den misstänkte är född i Sverige rör det sig nästan alltid om ensamstående föräldrar som antingen har psykiska och/eller sociala problem. Ofta handlar det om skilda pappor med olika typer av problem, som har delad vårdnad och där barnen berättar för mamman att pappan slår dem. I en del fall har barnet (och då inte sällan även föräldern) en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning som ställer särskilda krav på vårdnadshavaren. I dessa fall har barnen oftast ytterligare en vårdnadshavare som de berättar för, vilket gör att situationen inte är lika dold och därmed inte kan fortgå lika länge som när både föräldrarna är misstänkta. Trots detta visar materialet på vikten av att socialtjänsten (och barn- och ungdomspsykiatrin) är uppmärksam på sårbarheten hos dessa föräldrar och kan tillhandahålla det stöd de behöver för att klara av sin föräldraroll.

När det gäller ärendena som rör barn med en neuropsykiatrisk diagnos har Brå bett riksförbundet Attention⁶² om en kommentar. De blir inte förvånade över resultaten; de har fått liknande uppgifter från Allmänna Barnhuset och Barnafrid.⁶³ De lyfter fram behovet av föräldrautbildning och tidiga insatser direkt när problemen börjar visa sig, vilket de vanligen gör mycket tidigare än vad som framkommer i denna rapport. Attention deltar också i framtagandet av ett nytt föräldrastödsprogram, IPSA (Improving Parenting Skills Adult ADHD) som vänder sig till föräldrar med egen adhd-diagnos och som vill arbeta för att stärka relationen och minska risken för konflikt med sitt/sina barn.

Våld som är direkt relaterat till heder är mindre vanligt

I uppdraget från regeringen ingår att särskilt belysa om det finns hedersproblematik i de studerade ärendena. Med hänsyn till att en så hög andel av de misstänkta är födda utanför Sverige skulle man också kunna tänka sig att så var fallet. Men genomgången visar i stället att antalet ärenden där man kan utläsa att det finns en hedersproblematik inte är så många – knappt 10 procent av de anmälda brotten har bedömts vara hedersrelaterade. Den slutsats som främst kan dras av detta är att anmälningar om grov fridskränkning inte är någon bra indikator på förekomsten av barn som lever med en hedersrelaterad problematik. För att dessa barns situation ska uppmärksammas som grov fridskränkning (eller numera som hedersförtryck enligt 4 kap. 4 e § brottsbalken) krävs att flickorna, som det oftast handlar om, ska revoltera mot de hedersrelaterade normerna – och som en följd av det blir utsatta för fysiskt våld. Det psykiska våld som ofta används för att upprätthålla hedersrelaterade normer ingår inte i grov fridskränkning. Det krävs också att de är beredda att tala med någon utomstående, till exempel någon i skolan, om sin situation. Långt ifrån alla flickor som lever med hedersnormer gör dock det; alla vågar inte bryta mot föräldrarnas regler. En del av dem som inte vill följa normerna och därför blir slagna kanske drar sig för att prata om det i skolan eller för socialtjänsten, av rädsla för konsekvenserna för familjen. Det som många av de polisanmälda fallen dock vittnar om är att de normer som nyanlända familjer har med sig när det gäller flickor/pojkar och kvinnor/män kan leda till kraftiga konflikter och turbulens när barnen ser en annan livsstil i Sverige och vägrar följa föräldrarnas normer. På samma sätt som när det gäller övriga fridskränkingsbrott mot barn behöver barnens situation i dessa fall synliggöras mer än vad som tycks vara fallet i dag.

⁶² Riksförbundet Attention är en intresseorganisation för personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF) som adhd, autismspektrumtillstånd (AST), språkstörning och Tourettes syndrom.

⁶³ Allmänna Barnhuset är en stiftelse med uppdrag att utveckla och stödja metod- och kunskapsutveckling med syfte att stärka barn och ungdomar i socialt utsatta situationer. Barnafrid vid Linköpings universitet är ett nationellt centrum för kunskap om våld mot barn.

Svårt att värdera om socialtjänsten ger tillräckligt skydd och stöd

När en polisanmälan görs om grov fridskränkning mot barn får alltid socialtjänsten reda på det. I de fall socialtjänsten inte själva gjort anmälan till polisen, så skickar polisen en kopia på anmälan till socialtjänsten. Av ärendena framgår att socialtjänsten då regelmässigt gör en bedömning av barnets behov av skydd.

I 40 procent av ärendena ledde skyddsbedömningen till att barnet placerades i ett fosterhem eller ett skyddat boende⁶⁴. De flesta placeringarna var dock frivilliga⁶⁵. Det var inte mer än en tiondel av alla anmälningar om grov fridskränkning mot barn som ledde till en LVU-placering. Oavsett lagrum så pågick placeringarna oftast under en begränsad tid; det vanliga är att barnen ganska snart får komma hem igen – vilket också är vad barnen själva vill.

Vilka övriga insatser som socialtjänsten vidtog dokumenteras inte alls lika systematiskt i ärendet och heller inte vilken situation barnet befinner sig i när ärendet avslutas. Ett faktum är dock att en mycket låg andel av anmälningarna ledde till en frihetsberövande dom och de flesta placeringar var kortvariga. Det skulle kunna innebära att en del av barnen efter att polisutredningen avslutats fortfarande lever tillsammans med den förälder som barnet anklagat för upprepad misshandel. I en bemärkelse är det i linje med vad barnen i de flesta ärenden uttrycker att de vill. Men man kan ändå utgå från att detta inte alltid är en lätt situation för barnet. Även om anmälningen och utredningen bidragit till att föräldrarna upphört att misshandla barnet, så kan utredningen ha lett till svåra konsekvenser och känslor inom familjen som barnet känner sig skyldigt till.

Det vore värdefullt med en utvärdering för att öka kunskapen om de långsiktiga effekterna för barnen av rättsväsendets och socialtjänstens insatser i fall som dessa. Där skulle man till exempel kunna jämföra barnens situation före och en tid efter en polisutredning om grov fridskränkning, och se i vilken utsträckning barnen mådde bättre efteråt och i vad mån de åtgärder som vidtagits hade gagnat barnets bästa.

Frågor som rör rättsväsendets arbete

Den allmänna slutsats som kan dras av Brås studie är att införandet av brottet grov fridskränkning i mycket begränsad utsträckning har gett barn ett ökat rättsligt skydd mot upprepad misshandel. I Brås material ledde endast 4 procent av alla anmälningar till en fällande dom för grov fridskränkning. Det beror dock inte på bristande engagemang från

⁶⁴ Några äldre flickor placerades i skyddat boende och inte i fosterhem.

⁶⁵ Det kan dock inte uteslutas att det finns fall där föräldrarna går med på placeringen eftersom det finns ett bakomliggande hot om en tvångsplacering.

rättsväsendets sida. Polis och åklagare lägger ner stora resurser på ärenden som rör grov fridskränkning mot barn. I stort sett alla anmälningar om grov fridskränkning mot barn leder till en polisutredning och utredningarna är ofta omfattande. Barnen förhörs vid upprepade tillfällen genom särskilda barnförhör. Eftersom det oftast inte finns något åsyna vittne håller polisen inte sällan ett mycket stort antal vittnesförhör för att finna stödbevisning för att de anmälda händelserna verkligen ägt rum. Om barnet har ärr eller skador inhämtas rättsintyg. Trots detta är det en försumbar andel av anmälningarna som leder till en fällande dom för grov fridskränkning mot barn.

Lagreglerna om fridskränkning är inte anpassade för barn

När fridskränkningsbrotten tillkom var det främst utsatta kvinnor som stod i fokus. Att även barn ingår som möjliga målsägare är något som nämns mycket kort i förarbetena. När man studerar lagens tillämpning visar det sig dock att de krav som ställs för en fällande dom för grov fridskränkning är mycket svårare att uppfylla när ett barn är målsägare än när det är en vuxen. Det visar sig till exempel genom att personuppgifterna är dubbelt så hög vid grov kvinnofridskränkning som vid grov fridskränkning mot barn (18 jämfört med 9 procent).

Problemet vid tillämpningen av lagen är kraven som ställs för att det ska anses vara *styrkt* att barnet utsatts för upprepat våld i familjen. Dessa krav är svåra att uppfylla, eftersom barnet sällan kan säga mer bestämt när olika våldshändelser ägt rum, och olika händelser glider dessutom in i varandra när våldet pågått under lång tid. Bevisläget försvagas ytterligare av att övriga familjemedlemmar sällan vill eller kan vittna och ge mer konkreta beskrivningar och tidsangivelser. Det gör att de flesta utredningar läggs ner.

Men det framgår också av genomgången att en hel del av de åklagare som leder utredningarna verkar anse att man inte alltid kan ställa lika höga krav på exaktheten i precisering av tidpunkten för brottet när barn är målsägare. När det gäller grov kvinnofridskränkning är praxis att det krävs minst tre väl preciserade misshandelsbrott för ett åtal. När barn är målsägare väcker åklagaren i många fall åtal trots att det inte finns några exakt daterade händelser alls och att gärningsbeskrivningarna även i övrigt kan vara mycket allmänt formulerade (att barnet blivit slaget vid upprepade tillfällen).

Denna syn på att rättstillämpningen måste anpassas till de speciella förutsättningar som föreligger när barn är målsägare, tycks dock inte delas av domstolarna, eftersom en mycket stor del av åtalen för grov fridskränkning inte leder till någon fällande dom för det brottet.

Det behövs fler prejudikat och kanske en översyn av lagen

Mot denna bakgrund är det enligt Brå angeläget att fler mål om grov fridskränkning mot barn prövas av Högsta domstolen, så att åklagare och underrätter får tydligare vägledning kring rättsläget. Men därutöver kan det finnas behov av en grundligare utredning för att se över om nuvarande lagreglering tillgodoser barns rättigheter i tillräcklig grad. Skulle lagstiftningen eller rättstillämpningen kunna ändras så att rättssäkerheten bibehålls när det gäller vad som krävs för att fälla någon för brott, samtidigt som barns rätt till skydd mot våld och andra kränkningar från sina föräldrar stärks? I det sammanhanget finns det skäl att också värdera den praxis som utvecklats när det gäller hur grova brott som måste ingå för en fällande dom för grov fridskränkning. Brå tog upp denna fråga redan i den tidigare studien om grov kvinnofridskränkning (Brå 2019:8) och undrade då om nuvarande praxis, med krav på upprepad *misshandel*, verkligen är i enlighet med lagstiftarens intentioner.

Oavsett hur praxis och lagstiftning utvecklas är det viktigt att komma ihåg att barnets bästa alltid måste stå i centrum när man misstänker att det utsätts för våld i familjen. Det allra viktigaste är alltså att samhällets insatser resulterar i att våldet upphör och att barnets livssituation förbättras. Där har socialtjänsten den avgörande rollen. Det är naturligtvis angeläget att rättsväsendets straffrättsliga möjligheter att ingripa mot våldet kan utnyttjas så bra som möjligt och att de föräldrar som begår ett så allvarligt brott som detta får en straffrättslig påföljd. Men det *barnen* främst önskar sig är att få mer harmoniska familjeförhållanden och där är troligen socialtjänstens verktyg bättre än straffrättens.

Referenser

- Bainvanstovu, R. et al. (2019). *Heder och samhälle. Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*. Working Papers and Reports Social Work 17. Örebro: Örebro Universitet.
- Barnombudsmannen (2006). *Det svåraste som finns. Åklagares hantering av misstänkta brott mot de yngsta barnen*. Barnombudsmannen rapporterar.
- Barnombudsmannen (2021). *Landrapport 2021. Sveriges arbete för att minska våld mot barn*.
- Brå (2000a). *Barnmisshandel. En kartläggning av polisanmäld misshandel av små barn*. Rapport 2000:15. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brå (2000b). *Grov kvinnofridskränkning. En kartläggning*. Rapport 2000:11. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. https://bra.se/download/18.cba82f7130f475a2f1800020421/1371914732204/2000_11_grov_kvinnofridskrankning.pdf
- Brå (2011). *Den polisanmälda barnmisshandeln*. Rapport 2011:16. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- 20Brå (2018). *Effekter av straffskärpningen för fridskränkingsbrott*. PM. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. https://bra.se/download/18.7e15c82e165fboec8fa1e2d/1615394565477/2018_Effekter_av_straffskarpningen_for_fridskrankningsbrott.pdf
- Brå (2019a). *Grov kvinnofridskränkning. Brottets hantering och utveckling i rättskedjan 1998–2017*. Rapport 2019:8. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. https://bra.se/download/18.62c6cfa2166eca5d70e23bd7/1615395221146/2019_8_Grov_kvinnofridskrankning.pdf
- Brå (2019b). *Våldtäkt från anmälan till dom. En studie av rättsväsendets arbete med våldtäktsärenden 1998–2017*. Rapport 2019:9. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brå (2022a). *Skolundersökningen om brott 2021 Om utsatthet för och delaktighet i brott*. Rapport 2022:5. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brå (2022b) *Bifallna åtal*. Kortanalys 4/2022. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brå (2023). *Grov fridskränkning mot vuxna*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Under publicering.
- Dir. 2010:56. *Utvärdering av fridskränkingsbrotten m.m.*
- Dir. 2011:63. *Tilläggsdirektiv till Fridskränkning utredningen (Ju 2010:05)*.

Garbarino, J. (1977). The human ecology of child maltreatment: A conceptual model for research. *Journal of Marriage and the Family*, 39(4), 721–735

Gubi, E., Sjöqvist H., Dalman C., Bäärnhielm S. och Hollander A-C. (2022). *Are all children treated equally? Psychiatric care and treatment receipt among migrant, descendant and majority Swedish children: a register-based study*. Published online by Cambridge University Press: 19 April 2022.

www.hedersförtryck.se (en webbplats som drivs av länsstyrelsen i Östergötland)

Jernbro, J. och Janson, S. (2017). *Våld mot barn 2016. En nationell kartläggning*. Allmänna Barnhuset 2017.

Jernbro, C., Landberg, Å., Thulin, J. (2023). *Våld mot barn 2022. En nationell kartläggning*. Allmänna Barnhuset 2023.

Linell, H. (2017). The process of disclosing child abuse: a study of Swedish Social Services protection in child abuse cases *Child & Family Social Work* 22 (Supplement S4), 11–19.

Santos, L. och Halef, M. (2020). *Hur föräldrar med utländsk bakgrund växt upp och själva valt att uppfostra sina barn i Sverige. En kvalitativ undersökning om hur föräldrar med utomeuropeisk bakgrund ser på barnuppfostran och kulturella skillnader*. C-uppsats 15 hp. i sociologi, höstterminen 2020. Stockholm: Södertörns Högskola, Institutionen för samhällsvetenskap.

Länsstyrelsen Västra Götaland, 2009, Stress och trauma

Norman, E. R., Munghsetseg, B., Butchart, A., Scott, J. och Vos, T. (2012). The long-term health consequences of child physical abuse, emotional abuse, and neglect: a systematic review and meta-analysis. *PLOS Medicine*, 9(11): e1001349.

Prop.2019/2020:131 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet.

Smeds, T. (2021). *Hur påverkas livet för barn med adhd*. <https://www.sveakbt.se/adhd/adhd-barn-checklista>, <https://www.medicin.lu.se/artikel/hur-paverkas-livet-barn-med-adhd>

Socialstyrelsen (2007). *Frihet och familj*. Publicerad på Socialstyrelsens webbsida 2007.

SOU 2011:85. *Fridskränkningarna och egenmäktighet med barn*. Stockholm: Statens Offentliga Utredningar.

Svensson, B. (2013) *Barn som riskerar att fara illa i sin hemmiljö*. Karlstads universitet, Fakulteten för hälsa, natur- och teknikvetenskap (fr.o.m. 2013), Institutionen för hälsovetenskaper (fr.o.m. 2013). (Folkhälsovetenskap).

Brottet grov fridskränkning infördes 1989 för att ge ökat straffrättslig skydd för bland annat barn som utsätts för upprepat våld av sina föräldrar. För första gången sedan lagens tillkomst har Brottsförebyggande rådet studerat hur lagen fungerar vid anmälningar som rör barn.

Studien visar att bestämmelsen är dåligt anpassad till barns förutsättningar och perspektiv. Det beror främst på att barnen måste kunna beskriva vad de varit med om på ett sätt som de sällan klarar av. De måste kunna beskriva enskilda händelser i detalj och när de ägde rum, vilket kan vara svårt när barnet levt i en våldssituation under flera år.

En ytterligare svårighet är att det för en fällande dom i princip tycks krävas ett vittne som sett vad som skett och är beredd att vittna om det. Barnets berättelse räcker oftast inte. Problemet är att det ofta är svårt att få någon inom familjen att ställa upp och vittna, av lojalitet eller rädsla för konsekvenserna. Och det är sällan någon utanför familjen som bevittnat vad som skett.

En stor majoritet av de misstänkta föräldrarna är födda utanför Sverige och de är födda i länder där barnaga inte är förbjudet. Inte sällan har de bott ganska kort tid i Sverige (mindre än fem år). Hedersrelaterade fall är mindre vanliga men en stor del av de misstänkta, både de som är inrikes och utrikes födda, har psykiska eller sociala problem.

Brottsförebyggande rådet/National Council for Crime Prevention

BOX 1386/TEGNÉRGATAN 23, SE-111 93 STOCKHOLM, SWEDEN

TELEFON +46 (0)8 527 58 400 ▪ E-POST info@bra.se ▪ www.bra.se

urn:nbn:se:bra-1127